

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Светоандрејска скупштина, правно-политичка
природа и тековине**
(мастер рад)

Ментор

Проф. др Небојша Ранђеловић

Студент

Марија Ђорђевић

Број индекса: М 050/21-О

Ниш, 2022. година

САДРЖАЈ

I УВОД.....	1
II ДОГАЂАЈИ КОЈИ СУ ПРЕТХОДИЛИ САЗИВАЊУ СКУПШТИНЕ	3
1. Прва владавина кнеза Милоша	3
2. Уставобранитељи као водећа политичка снага.....	5
III СУКОБ САВЕТА И АЛЕКСАНДРА КАРАЂОРЂЕВИЋА	6
2. Захтеви за Народном скупштином	9
3. Закон о Народној скупштини	10
IV САСТАВЉАЊЕ СВЕТОАНДРЕЈСКЕ СКУПШТИНЕ	14
1. Три центра организованог покрета против кнеза.....	17
2. Почетак заседања Скупштине, њен ток и рад	18
2.1. Доношење Закона о Народној скупштини.....	20
2.2. Решавање питања кнеза.....	25
3. Планови две групе	27
4. Одржавање Скупштине у Београду (30. новембар 1858 – 31. јануар 1859).....	28
5. Либерални Закон о скупштини	30
6. Скупштина захтева кнежеву оставку	31
7. Завршетак кризе	32
V ТЕКОВИНЕ СВЕТОАНДРЕЈСКЕ СКУПШТИНЕ	33
VI ИСТОРИЈСКИ ЗНАЧАЈ СВЕТОАНДРЕЈСКЕ СКУПШТИНЕ	35
VII КНЕЗ АЛЕКСАНДАР О СВОЈОЈ ОСТАВЦИ	36
1. Кнез Александар Карађорђевић – Гарантним силама о својој оставци на кнежевски положај за време заседања Светоандрејске скупштине	36
VIII ЗАКЉУЧАК.....	39
SAINT ANDREW ASSEMBLY IN THE REPORTS OF ENGLISH DIPLOMATS IN BELGRADE	41
ЛИТЕРАТУРА	43

I УВОД

Светоандрејска скупштина од 1858. године, догађај је од необичне важности у политичкој историји Србије. На њој је извршена смена владајућих династија, а након ње је скупштина почела да има значајнију функцију. Више није имала само украсна обележја, већ је, потиснувши олигархијски савет, успела да постепено стекне законодавну функцију. Због тога, а и многих других, веома битних околности, Светоандрејска скупштина је од огромног историјског значаја за нашу државу.

Светоандрејска скупштина је било заседање скупштине у периоду од 1858. до 1859. године. Тадашњи кнез, Александар Карађорђевић, је сазвао Скупштину под притиском опозиције. На Скупштини су уставобранитељи и група либерала подржали династију Обреновић, као и Милоша Обреновића. Том приликом су кнезу Александру Карађорђевићу одузели мандат кнеза. Тада је почело друга владавина кнеза Милоша Обреновића, која се завршила његовом смрћу, 1860. године, а кнежевску титулу је наследио његов син Михаило Обреновић.

Народна скупштина, није се састајала десет година после Петровске скупштине 1848.године, уско везане за тадашње револуционарне догађаје. После пораза Русије у Кримском рату, кнез Александар се активније окреће Аустрији, чему се противила већина чланова савета. Управо у то време, 1857. године, разоткривена је завера под вођством члана Савета Стефана Стефановића Тенке, чији је циљ био да се насилним путем обави смена на престолу. Завера је била повод да се пре свега смене Тома Вучић Перишић и Илија Гарашанин. Порта је у овој политичкој кризи видела прилику да „замути воду” и поново ојача свој утицај, с тим циљем је, из Цариграда, као изасланик послат Етем-паша, по чијим препорукама су Вучић и Гарашанин враћени на саветничка места.¹ Савет је, под њиховим вођством, донео уредбе које су кнезу практично везале руке: укинуто му је право апсолутног вета, одлуке Савета увек су имале предност у односу на кнежеве одлуке, сам Савет одлучивао је да ли може да се суди његовим члановима, а суђење је могао да обавља само касациони суд. Вучићеве и Гарашанинове захтеве прихватила је већина у Савету и кнез је на крају био приморан да пристане на доношење Закона о народној скупштини који је омогућио њено сазивање. По закону је предвиђено да на скупштини учествују изабрани и постављени посланици. На изборима

¹ Јовановић, С. (1990). *Уставобранитељи и њихова влада*, Београд, БИГЗ, стр. 26.

спроведеним септембра 1858. године изабрано је 376 посланика из осамнаест округа, који су уз 63 постављена посланика учествовали на скупштини.

На основу свега наведеног, можемо издвојити **предмет истраживања**, а то је Светоандрејска Народна скупштина, разлози за њено одржавање, сазивање и ток њеног заседања. Сам ток рада Народне скупштине одржане у периоду од децембра 1858. до јануара 1859. године, осликавају унутрашње стање у Кнежевини Србији, кроз чије се захтеве показује наличје уставобранитељског владајућег режима, а са друге стране, потреба за променом власти и циљ за устоличењем, поново, династије Обреновића. Светоандрејска скупштина последња је одржана, од укупно пет скупштинских заседања за време уставобранитеља, а имала је за циљ доношење Закона о Народној скупштини, као и свргавање са власти тадашњег кнеза Александра Карађорђевића.

Имајући у виду претходно речено, предмет истраживања биће и правила избора народних посланика, одржавање скупштине, захтеви народних посланика. Народна скупштина је била предвиђена као средство за решавање политичких проблема и њој су прибегавале власти у Србији кад год је за њих то било најцелисходније решење. У прилог чињеници да скупштини није придаван велики значај, говори то да иако је на Петровској скупштини један од најважнијих захтева био да скупштина постане редовно тело, које ће заседати сваке године, то није био случај, јер следећих десет година, од 1848. до 1858. године, Народна скупштина уопште није сазвана. Ово питање биће решено сазивањем и одлукама Светоандрејске скупштине, на којој се доноси Закон о Народној скупштини, којим се прописује заседање исте, сваке године у исто време.

Како сазнавање и откривање историје, историјских догађаја и околности, може бити од значаја за садашњост и будућност, тако је и истраживање правних и државних института може бити од значаја за савремени развој права. Имајући у виду да Народна скупштина у модерној држави постаје најзначајнији државни орган и носилац суверенитета, **циљ овог истраживања** је да прикаже, историјске околности и разлоге сазивања Народних скупштине што нам омогућава да сагледамо развој Народне скупштине као најзначајнијег органа државне власти у савременим државама, као и да сагледамо почетке државности модерне српске државе, а поред тога и детаљније сагледамо крајње резултате, као и какве су последице тих резултата на Кнежевину Србију уопште.

Препознавање правноисторијских процеса је важно за разумевање и успешније решавање савремених друштвених односа. Општа **хипотеза истраживања** односи се на начин сазивања и одржавања Народне скупштине, одржане у 1858. године, односно на разлоге због којих је дошло до њеног сазивања, док се посебне хипотезе истраживања односе на одлуке које су донете на тој Скупштини, као и на то какав су утицај имале на право и односе тог периода.

Подаци анализирани за потребе овог рада, прикупљени су путем препоручене, стручне литературе, књига, чланака у часописима из области спортских наука, чланака из зборника радова, интернета и интернетских извора, као што су електронски претраживачи Гоогле Академик и друге релевантне библиографске базе података као што су Кобсон и Ресеарч Гате, правни акти, докторски, магистарски и дипломски радови и друге литературе која је могла пружити одговор на задати проблем рада. Кључне речи коришћене за електронску претрагу: уставобранитељи, уставобранитељски режим, кнез Александар Карађорђевић, кнез Милош Обреновић, Кнежевина Србија, Светоандрејска скупштина.

Приликом истраживања и писања рада биће коришћени историјскоправни, и догматско-нормативни **метод**, као и метод анализа садржаја. Историјскоправним методом требало би да се сазнају историјске прилике одржавања народних скупштина у Кнежевини Србији, односно околности које су условиле њихово сазивање с датим политичким и правним захтевима.

Догматско-нормативни метод послужиће за анализу правних прописа, пре свега закона, док ће се методом анализа садржаја обезбедити полазни подаци увидом и читањем докумената и већ постојеће литературе о предмету истраживања.

II ДОГАЂАЈИ КОЈИ СУ ПРЕТХОДИЛИ САЗИВАЊУ СКУПШТИНЕ

1. Прва владавина кнеза Милоша

Тежња српског народа за стварањем самосталне државе није угушена после неуспеха Првог српског устанка 1813. године. Хаџи Проданова буна, из 1814. године, била је најавна већих немира. Следеће године, Милош Обреновић (који је Турцима помогао при гашењу поменуте буне), организује нови устанак и после почетних успеха,

путем преговора са Турцима, успева да се наметне као вођа у Београдском пашалуку. Међународне околности су биле погодне за остваривање Милошевих намера.

После Наполеоновог пораза, Русија је усмерила своју дипломатску активност према Балкану, покушавајући да ојача свој утицај и да ограничи турску доминацију у овом делу Европе. Милош Обреновић је, у јесен 1815. године, започео преговоре са Турском, коју је представљао Маршали Али-паша. Самим тим што је прихватила преговоре са Милошем, Турска га је признала за легитимног вођу српског народа у Београдском пашалуку. Овим преговорима су утврђене повластице које је Србима дао султан Селим III, ферманима из 1791, 1793, 1794 и 1796. године. Овим ферманима (царским наредбама) утврђена је слобода Срба у трговини под Турском, плаћање царине, смањење харача, укидање читлучења² и забарањује се повратак јаничара у Србију.³

Милош је постао кнез (нешто као српски везир). У Београду је формирана Народна канцеларија, као највише административно и судско тело. По градовима и паланкама уз турске муселиме, налазе се и српски кнезови и заједно суде.⁴

Кнез Милош, као врховни старешина, био је највећи међу онима који су захватили велику количину добара и имовине у свом поседу. Правно обезбеђивање тога, било је у интересима владајуће класе, али се Милош ослањао на поједине друштвене слојеве током своје владавине и то из разлога што су његову владавину, млади нараштаји, сматрали мањим злом, у поређењу са турским зулумом. За њих је било довољно то, што је власт земље, сада била у рукама познатих људи, српских владара, оних њихове народности и вере.

На основу претходног, може се закључити да, српском сељаку, више није било довољно само гарантовање његове безбедности, већ му је преко потребна била реформа правног поретка и судства, те формирање стручних и самосталних органа, који ће омогућити заштиту грађанина земље и од саме власти. Из тог разлога, јавља се жеља и захтев за формирањем закона који ће на адекватан начин дефинисати права и правне

² За време владавине Турака над Србима, постојале су две врсте приватних земљишних поседа, које је раја обрађивала. Читлуци су били поседи које је обрађивала муслиманска раја. Читлучење је куповина или отимање поседа, од хришћанске раје, па претварање у читлуке. Читлучење је обично било извршавано од стране јаничара или спахија.

³ Чубриловић, В. (1989), *Историја Срба*, Београд, БИГЗ, стр. 65 – 66.

⁴ Исто, стр. 28.

односе, нарочито својинске односе, али и довести до конституције судства и судова пред којима ће се ове правне норме бранити, уколико дође до њиховог „кршења.“⁵

У борби против кнеза Милоша и његове самовладавине, вође уставобранитеља су, као свој главни циљ и захтев, истицале формирање и уређење судова и правосуђа. Разлози за то, нарочито се огледају у друштвено – економском развоју земље, јачањем робно – новчане привреде, унапређењем веза између села и града, те развојем трговине. Осим тога, разлог се понајвише налази у недостатку политичких и правних норми, установа и правила, чији се недостатак највише огледа кнежевом самовољом и злоупотребом положаја.⁶

2. Уставобранитељи као водећа политичка снага

Историјски подаци наводе, да 30-их година 19. века, долази до стварања нових генерације, које желе промене и реформе, те на чијим идејама се формира уставобранитељски режим. Уставобранитељи су били носиоци борбе против самовлашћа кнеза Милоша Обреновића. Залагали су се за доношење устава и закона којим ће Милошева власт бити ограничена и успели су да се изборе за доношење Турског устава 1838. године, а потом и за Милошево (1839) и Михаилово (1842) одступање с престола.

Турским Уставом ојачана је политичка моћ противника кнеза Милоша и он се повукао са власти 1839. године, а на престо је дошао његов син Михаило. Неискуство, као и неки погрешни потези, између осталог и повећање пореза, били су разлог да и он напусти престо, што је и учинио 1842. године.

Главни политички опоненти кнезу Милошу, у периоду после доношења Хатишерифа, били су „уставобранитељи“. За њих се може рећи да су прва страначка групација у нововековној Србији, настала пре свега са циљем да ограничи власт кнеза Милоша. Истакнуте вође уставобранитеља били су Тома Вучић Перишић, Стојан и Алекса Симић, Милутин Савић и његов син Илија. Име уставобранитеља почиње да се користи од времена прве владавине кнеза Михаила. Тома Вучић Перишић, вођа буне из 1842. године, која је принудила кнеза Михаила да се повуче са власти, није био човек реформатских идеја. Међутим, појавило се доста младих и школованих људи, који су се

⁵ Јовановић, С. (1990). нав. дело, стр. 26.

⁶ Јанковић, Д. (1962). *Србија у XIX и почетком XX века*, Београд, стр. 174.

залагали за суштинске промене у друштву.⁷ Те промене су биле усмерене на повећање правне сигурности грађана Србије. Ово схватање је било засновано на дуготрајној обесправљености Срба под Турцима, али и у апсолутистичком режиму кнеза Милоша. Пре свега требало је обезбедити живот грађана путем закона и независног судства. У Милошево време писаних закона није било, а судство које је формално постојало, врло често је зависило од воље кнеза, који је мислио да је његова реч последња или је чак сматрао да може судити мимо суда.

У време уставобранитеља оформљено је више органа власти. Уставом од 1838. године, установљена су три суда ради остварења правосудне функције. Поред ових судских инстанци, постојала је још једна која није била предвиђена Уставом, а то је касациона власт коју је вршио кнез. Врховни суд је установљен 1846. године, као суд трећег и последњег степена.

Дефиницију уставобранитеља дао је Слободан Јовановић: ”Уставобранитељима се зове она политичка странка која је извојевала Устав од 1838; оборила кнеза Милоша 1839, а кнеза Михаила 1842; увела исте године на престо Александра Карађорђевића, и под његовим именом владала Србијом све до 1858, кад је успостављена династија Обреновића.”⁸ Уставобранитељи су били познати људи, бирократе, трговци и други који су се супротстављали Милошевој аутократској владавини. Желели су да успоставе владавину права којим би заштитили сопствене интересе. Назив „уставобранитељи“ на себе су узели још током борбе са кнезом Милошем. Говорили су да се не буне против кнеза, већ да од њега бране устав. Сматрали су да обичан народ није довољно образован, да му недостаје политичка свест да управља собом, па да зато они морају да науче народ како се влада без њиховог пристанка или против њихове воље.

III СУКОБ САВЕТА И АЛЕКСАНДРА КАРАЂОРЂЕВИЋА

Основни концепт владавине уставобранитеља заснивао се на потреби да се ограничи власт кнеза. Наиме, уставобранитељи су штитили само приватна права сељака, али не и његова политичка права, што је довело до стварања бирократског и неправедног поретка, који ће на крају бити лоше прихваћен. Међутим, период уставобранитељства има веома битан историјски значај.

⁷ Јовановић, С. (1990). нав. дело, стр. 26.

⁸ Исто, стр. 25.

Између кнеза Михаила и уставобранитеља борба није престајала. Након Вучићеве буне и победе над војском Кнеза Михаила, кнез је напустио земљу и на тај начин је отворено питање избора новог Кнеза, а које се могло решити само посредством народне скупштине. Скупштина, одржана септембра 1842. године, је предложила и акламацијом за кнеза Србије изабрала Александра Карађорђевића, сина вође првог српског устанка Карађорђа. Почетак његове владавине означио је и почетак режима уставобранитеља. Другим речима, период његове владавине (1842-1858) означава се у уставној историји Србије, као период владавине уставобранитеља.⁹

За време уставобранитеља одржано је пет скупштина: Народна скупштина у Београду 02. септембра 1842. године, Миртовска народна скупштина на Врачару 26. октобра 1842. године, Народна скупштина у Топчидеру, 04. јуна 1843. године, Национална скупштина у Крагујевцу 28. јула 1843. године и Светоандрејска Народна скупштина у Београду 30. децембра 1858. године до 31. јануара 1859. године Светоандрејска скупштина одржала је 46 пленарне седнице, трајала је 60 радних дана и донела је 385 одлука.¹⁰

Када су у питању односи између кнеза Александра Карађорђевића и Савета, можемо рећи да су у почетку били добри и првих десет година владавине подношљиви. Након или за време Кримског рата, кнез Александар Карађорђевић, променио је своју политику у изразито проаустријску, те је због тога између кнеза и Државног савета, као два носиоца државне власти, долазило до спорова. Готово цели Државни савет био је против кнеза, па су често разговарали о томе како га треба збацили.

Стефан Стефановић Тенка, је на јесен 1857. године, заједно са неколико чланова Савета, организовао Тенкину заверу са циљем да се убије кнез Александар Карађорђевић. Након откривања неуспеле завере, завереници су најпре осуђени на смрт, па помиловани на доживотну робију. Кнез је искористио заверу као покриће за државни удар, у коме уценама смењује готово све нелојалне чланове Државног савета.

Пошто је кнез био аустрофил, опозиција је успела да заинтересује руску, француску и турску дипломатију да се умешају. У Београд је 29. марта 1858. године, стигао Етем-паша, кога је Порта послала у мисију да среди односе између кнеза и Савета,

⁹ Јовановић, С. (1991). нав. дело, стр. 261-262.

¹⁰ Ђурђев, А. (2006). Српски пут од саборовања до парламентаризма, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2006, стр. 89.

у складу са Турским уставом. Током Етем-пашине мисије, кнез је, под претњом да ће бити збачен, био приморан да ослободи заверенике 1. априла 1858. године, а 9. априла пристао је да смењене саветнике врати у Савет. Поред тога, пристао је да се Тома Вучић и Илија Гарашанин поново врате на високе положаје. Био је присиљен и да смени владу. Сукоби кнеза и Савета потрајаће све до пред крај 1858. године, када се у октобру усваја Закон о народној скупштини. То је био први Закон којим се регулише рад Скупштине. Значајну улогу у овим поликтичким превирањима, имала је нова страначка групација, либерали. Они су углавном били школовани у земљама западне Европе и могу се описати као национални романтичари.

У то време, сер Хенри Булвер, био је амбасадор у Цариграду и посетио је Београд, у јесен 1858. године. Постоје приче о томе да је неке српске интелектуалце и мишљенике саветовао да изаберу редовну Скупштину и своје несугласице реше на одговарајући уставан начин. Ипак, не постоје чврсти докази да је овај савет икада заиста дат.¹¹

Енергично деловање либерала, као и присталица династије Обреновић, довешће до историјске Светоандрејске скупштине 1858. године. На њој ће се створити јака опозиција кнезу, која ће га на крају присилити да се повуче са власти. У току Скупштине, кнез Александар се повлачи са престола и Скупштина упућује позив Милошу Обреновићу да се врати на кнежевски престо. За време друге владавине, Милош је покушао да много тога врати на старо. Његова смрт 1860. године, неповратно затвара поглавље новије српске историје, које се може назвати државним примитивизмом.

1. Равнотежа кнежеве и опозиционе групе

Како наглашава Митровић (1991), значај Етем – пашине мисије за стварање политичког савеза између Гарашанина и Томе Вучића био је велики. По његовој оцени, већег непријатеља од тог савеза кнез Александар није могао да има.¹²

Након Етем-пашине мисије, Тома Вучић је постао председник Савета, а Илија Гарашанин је постао министар унутрашњих послова, надзирао је полицију, војску и државну власт и имао је велику улогу у предстојећим судбоносним догађајима. Нова влада је усвојила нова правила о деоби власти између кнеза и Савета, а најважније

¹¹ Temperley, W. V. H. (1919). *History of Serbia*, Second Impression, London: G. Bell and Sons Ltd., str. 236.

¹² Митровић, Ж. (1991). Српске политичке странке, *Политика*, Београд, стр. 44.

правило је било да кнез више није имао право апсолутног вета на законске предлоге које би Савет усвојио.

Савет је постао господар законодавне и административне власти, јачи чак и од кнеза. Под новим режимом, Гарашанинова је контролисала владу, а кнежева група владала је Саветом, па су морали да се договарају.

2. Захтеви за Народном скупштином

Незадовољство владавином Александра Карађорђевића и уставобранитеља, осећало се у Србији већ након неколико година његове владавине. Раздор и неслагање у власти започело је 1856. године, а до његове кулминације дошло је 1858. године. Као предводници побуне против кнеза, на челу су били Тома Вучић-Перишић и Илија Гарашанин.

Десет година се у Србији није сазивала Народна скупштина. Петровском скупштином 1848. године, владао је Тома Вучић, који је својом демагогијом успевао да узбуди народ против кнеза, владе и Савета, па због тога дуго није сазивана нова скупштина. Иако су Вучић и Гарашанин инсистирали, кнежева група није пристајала да се одржи нова, за самог кнеза, опасна скупштина. Тома Вучић је први кренуо да поново подбуњује. Илија Гарашанин, са друге стране, није агитовао сам, него је допустио да то раде обреновићевци¹³ и део млађе интелигенције, која ће са обреновићевцима створити либералну странку.

Либерали из 1858. године, се никако нису могли помирити са туркофилском уставобранитељском политиком. Они су сматрали да Србија треба да има спољашњу слободу и самосталну државу, али исто тако су се залагали за унутрашњу слободу, за одбацивање турског чиновника и за успоставу Народне скупштине, као организације народне самоуправе. До тада Народна скупштина, била је установа обичајног права, која се није налазила записана у српским законима и коју је влада сазивала када је хтела. Либерали су сматрали да Народну скупштину треба прописати законом и редовно је сазивати. Либерали Јован Илић, Милован Јанковић и Ранко Алимпић, почели су агитацију, не само по београдским кафанама, него су путовали по унутрашњости Србије, посећивали су места где се окупљао народ, па су на тај начин покушали да организују народни покрет за скупштину.

¹³ Присталице кнеза Милоша Обреновића.

Либерали су се залагали за сазивање Народне скупштине, јер су такав чин сматрали традицијом српског народа, али и из разлога што су имали за циљ да политичке либералне идеје уведу у парламентаризам у Србији. Залагали су се за повратак Обреновића на власт, где њихово деловање започиње 1858. године, захтевима за сазивање Скупштине.

Илија Гарашанин је са њима био у вези или у договору. Он, као министар унутрашњих послова, не само да није прекинуо либералну агитацију, него је још питао окружне начелнике да ли народ заиста тражи скупштину. Гарашанин је 20. августа поставио питање Савету о скупштини, питајући да ли је мудро прибећи строгим мерама, које би изазвале још веће незадовољство народа. Савет тада није ништа одлучио, али Гарашанин је окружним начелницима послао допис да је Савет предложио сазивање Народне скупштине. Гарашанин је говорећи о могућој револуцији, наговорио Савет да 3. септембра 1858. године, незнатном већином, донесе одлуку о држању Скупштине. Кнез је након великог противљења одобрио Скупштину, застрашен Гарашаниновим причама о крвавој револуцији.

Једина група која није сматрала да треба одржати Народну скупштину, била је група окупљена око кнеза, његови најближи рођаци и сарадници, поједини чланови Савета, део чиновника и већински део војске. У сврху спровођења свог плана и онемогућавања одржавања Скупштине, кнез је неколико дана пред почетак одржавања скупштине, са својим присталицама сачинио програм, који је садржао мере застрашивања уколико би скупштина покушала да изазове преврат. Програмом је била предвиђена промена устава, како би се дала кнезу Александру неограничена власт, а његовој породици наследно право.¹⁴

3. Закон о Народној скупштини

Током целокупног уставног периода, Србија је била монархија, па је сам процес демократизације и стварања темеља парламентаризма у земљи био отежан, услед концентрације власти у врху државне организације.¹⁵ Са друге стране, уставобранитељска владавина показала се позитивном у прихватању идеологија за обезбеђивањем личних права грађанима, како од других становника, тако и од саме

¹⁴ Попов, Н. (1872). *Србија после париског мира*, књ. I, Београд, стр. 93.

¹⁵ Врачар, С. (1990). Утицај епохалних идеја на српске уставе, *Уставни развитак Србије у 19. и почетком 20. века*, Београд, стр. 67-68.

власти. Супротно томе, Устав за време уставобранитеља подразумевао је немогућност народа да има икаквог учешћа у управљању државом.¹⁶

Под Уставом у време уставобранитеља, Народна скупштина се и не спомиње. На ову чињеницу укажује и то да је једина озбиљнија одржана скупштина, била Петровска скупштина из 1848. године, што показује да Скупштина као традиционално тело, није имала неког значаја под њиховом влашћу. Стога је улога народног представништва била додељена Савету. Како за сам Савет, као државно тело, говори Јовановић (1908), оно „није вољено ни од народа ни од интелигенције“, није могло владати „по вољи народа“, нити „у име народа“.¹⁷

Савет је изабрао комисију, која ће да изради пројекат Закона о скупштини. Приликом израде овог Закона, дошло је до жестоког сукоба кнежеве и Гарашанинове странке. Закон о Народној скупштини издан је 28. октобра по старом, односно 9. новембра 1858. године, по новом календару. Био је то први српски закон о скупштини, а до тада су се скупштине држале без закона, на основу народних обичаја. Страх од неорганизованих бунтовних скупштина, којима је успешно управљао Тома Вучић би је главни повод за израду скупштинског закона.

Постојале су две врсте посланика. Једне је бирао народ, док су други били посланици по положају. Народ је на 500 пореских глава бирао једног посланика, па је било 376 посланика из народа, а још 63 посланика по положају, тако да је укупно било 439 посланика. Народ је по окружним варошима непосредно бирао посланика, а по срезовима су се бирали посредно преко повереника. Да би спречили да Тома Вучић уђе у ту скупштину, унешена је рестриктивна одредба да се саветници, министри, архијереји, чиновници и свештеници не могу бирати за посланике. Скупштина је имала председника, потпредседника и два секретара. Председник и потпредседник су морали да буду посланици, а за секретаре су се могла узимати лица која нису посланици. Скупштина је могла да буде само јавна, а њено место одржавања одређивао је кнез са Саветом. Скупштина није могла да предлаже закон јер је законодавна власт остала код кнеза и Савета. Скупштина је могла само да даје мишљење о оним предметима које пред њу изнесе влада.

¹⁶ Павловић, М. (2005). *Српска правна историја*, Крагујевац, стр. 284.

¹⁷ Јовановић С. (1908). Наше уставно питање у XIX веку, *Политичке и правне расправе*, Београд, стр. 20-21.

Светоандрејска скупштина, имала је велики значај за развој првобитних темеља модерне уставности Србије. На Скупштини је настало три закона о Народној скупштини. Први закон усвојен је октобра 1858. године, а имао је за основни циљ постављање политичких и правних темеља, у сврху озакоњења скупштине и њеног сазивања, како би се на што лакши начин допринело смени власти и решавање династијског питања. Овај Закон није сачињен у циљу креирања законске основе Скупштине, нити је сачињен у њену корист, већ је имао за циљ легализацију праксе и традиције њеног сазивања и одржавања.¹⁸

Међутим, не треба занемарити ни чињеницу да је доношењем овог Закона, по први пут сазивање Народне скупштине и њен рад озакоњен, те је као таква унета у структуру саме власти у земљи. На основу овог Закона, требало је да дође до смене династије, за шта су се залагали, како конзервативци, тако и либералисти. Разлика између ова два политичка стуба, састојала се у томе, што су либералисти тежили ка томе да искористе нови Закон о скупштини, на начин да обезбеде кнезу гарантовано право по принципу народне суверености. Осим тога, Скупштина би била стално тело власти, бирано од стране народа, које врши закондавну функцију.¹⁹

Дугорочно гледано, концепт либералиста о сувереном раду Скупштине, није могао бити одржив. Стога, предлог закона о Народној скупштини од стране либерала, наишла је на препреке, те је коначан нацрт Закона, прихваћен на седници почетком јануара 1859. године, када су Намесништво и Савет, издали Закон о Народној скупштини (други по реду), који је садржао значајне измене у односу на предлог либералиста.²⁰

Према одредбама овог Закона о Народној скупштини, иста се није састајала сваке, већ сваке треће године. Осим тога, приликом промене основних закона, није се тражило одобрење Скупштине, већ само њено мишљење, односно њена саветодавна функција. Како је наведено чланом 5 Закона о Народној скупштини, „никакви закони о Књазу, Совјету, Попечитељима и Народној скупштини не могу се издати ни променити без претходног саслушанија Народне скупштине“, што значи да њена функција није законодавна, већ искључиво саветодавна.²¹

¹⁸ Кркљуш, Љ., Шаркић, С. (1982). *Одабрани извори из државноправне историје Југославије*, Београд, стр. 110-111.

¹⁹ Записи Јеврема Грујића II (1923). нав. дело, стр. 104-106.

²⁰ Кркљуш, Љ., Шаркић, С. (1859). *Зборник закона и уредаба у Књажевству Србији*, XII, Београд, стр. 1-8.

²¹ Исто.

Од предлога либералиста, задржано је само питање решавања избора посланика, при чему се Скупштина састоји само од народних посланика који се бирају по варошима и срезовима сразмерно броју посланика.²²

Овако дефинисан Закон наишао је на негативне критике и неразумевање, те је стога подлегао додатним изменама, које су се највише односиле на статус и овлашћења Скупштине. Тај закон (трећи по реду) је коначно усвојен 14. јануара 1859. године.²³

Доношењем Закона о Народној скупштини, допринело се стварању првобитних модерних и демократских тековина у Србији. О томе говори и сам Јовановић (1908), који наводи да је Народна скупштина постала тело које се сазива народно изабраним посланицима, а чије је деловање истовремено дефинисано и уређено Законом.²⁴

Положај скупштине нормативно је одређен тек на Светоандрејској скупштини када је донет Закон о скупштини. Међутим, било је покушаја да се то учини, или посебним предлозима који нису имали форму законског предлога, или пројектима и законом о скупштини, или уставним нацртима. Већина таквих предлога није прошла законску процедуру и више су интересантни као размишљања њихових аутора о месту и положају скупштине у постојећем систему власти и као одраз времена и политичких схватања која су постојала у време настајања таквих предлога.²⁵

Закон о Скупштини од октобра 1858. године, донет је поводом заседања Светоандрејске скупштине, и прављен је по угледу на пројекат закона из 1848. године.²⁶ Он је садржао и измене, које су се односиле на састав саме Скупштине, док су остале одредбе биле идентичне. Оба закона имају скоро исти број чланова.

Сматра се да је Светоандрејска скупштина била резултат сукоба између политичких група, чија се борба осећала током целокупног уставобранитељског периода. За одржавање саме Скупштине, као и законе који ће бити донети, најодговорнији су били Вучић и Гарашанин, односно либерали и обреновићевци. Свако од њих је имао своје разлоге за сазивање скупштине.²⁷

²² Исто, стр. 11-18.

²³ Кркљуш, Љ., Шаркић, С. (1982). нав. дело, стр. 116.

²⁴ Јовановић, С. (1908). нав. дело, стр. 24-25.

²⁵ Кандић, Љ. (1987). Покушај нормативног регулисања положаја Скупштине за време уставобранитеља, *Анали Правног факултета*, 1/1987, Београд, стр. 35.

²⁶ *Србске новине*, бр. 123, новембар 1858.

²⁷ Јовановић, С. (1933). *Уставобранитељи и њихова влада*, Београд, стр. 352-353.

Закон о Скупштини представља наставак и континуитет уставобранитељске политике, а пратећи мишљење Гарашанина о Скупштини као државном телу, види се да је он био против Скупштине као органа власти, јер је сматрао да је иста погодно место за политичке сукобе. На ову тему, Гарашанин пише у једном писму поводом Светоандрејске скупштине: „Тога ради ја нисам хтео да доцниа скупштина сама врховну власт у руке узме, јер сам и онда и увек уверен био да наша скупштина није способна да ту власт у руке узме, а да се анархија не изроди“.²⁸

Околност да је Гарашанин заједно са Вучићем желео одржавање Светоандрејске скупштине није произилазила из његовог промењеног става према Скупштини, већ из његовог настојања да Скупштину супротстави кнезу Александру Карађорђевићу, у чему је и успео, јер је управо Светоандрејска скупштина означила крај његове владавине.²⁹

Закон о Народној скупштини усвојен на Светоандрејској скупштини 1858. године, још више је сузио права скупштине. Међутим, пошто је закон донет у промењеним политичким приликама у Србији, он одражава то стање. Став уставобранитеља се није променио према Скупштини, али сада владајућа политичка група — обреновићевци у спрези са уставобранитељима који су их подржали и уз одговарајући утицај либералне политичке групе направила је, по својој мери, Закон о скупштини који је усвојен са значајнијим променама на Светоандрејској скупштини 1859. године.³⁰

IV САСТАВЉАЊЕ СВЕТОАНДРЕЈСКЕ СКУПШТИНЕ

Од 1848. до 1858. године у Србији није сазивана Народна скупштина. Разлози за то проналазе се у:³¹

- 1) уставобранитељи су почели да се међусобно све више разилазе;
- 2) односи између Кнеза и Савета нису више били као на почетку уставобранитељске владавине;
- 3) кнез је тежио ка томе да ограничи власт Савета, а после завере коју је организовао саветник Стефан Стефановић - Тенка заједно са неколико

²⁸ Архив СРС, Фонд И. Гарашанина, 1073.

²⁹ Кандић, Љ. (1987). нав. дело, стр. 46.

³⁰ Исто.

³¹ Митриновић Ч., Брашић, Н. М. (1937). *Југословенске народне скупштине и сабори*, Издање Народне скупштине Краљевине Југославије, Београд, стр. 57.

саветника, кнез је изменио лични састав Савета и још више ограничио права Савета.

Поново су наступили дани пуни унутрашњих и спољнополитичких проблема, а појачало их је то што је у народним масама добро организована акција у корист поврата на престо династије Обреновић.

Крајем 1857. године, жеља и тежња за сменом кнеза Карађорђевића и повратком династије Обреновић постала је све јача. обреновићевци су тражили сазивање Скупштине, јер су помоћу ње хтели да измене постојећу власт. Скупштину су тражили и млађи људи, школовани у иностранству, који су представљали нове генерације, интелектуалце и учене људе, нови нараштај, који је водио јавну реч и био на првим чиновничким положајима. Из те групе младих људи формираће се касније либерална странка у коју ће ступити и сви обреновићевци.

За скупштину је био и Илија Гарашанин, тадашњи министар унутрашњих послова, који је био решен да активно ради на уклањању кнеза Александра. Налослетку, скупштину је тражио и Тома Вучић-Перишић из истих мотива који су руководили и Гарашанина. Под притиском тих чинилаца, Савет је пристао на сазив Скупштине, па је одлучено да се најпре донесе Закон о Народној скупштини и да се, одмах по томе, сазове и сама Скупштина.

Кнез Александар, од кога је зависило да ли ће се тај закон донети и да ли ће се сазвати Скупштина, дао је такође свој пристанак. Закон је убрзо потврђен и објављен, а био је заказан и дан када ће се извршити избор народних посланика у целој земљи.

Светоандрејска скупштина, одржана 1858, окупила је представнике различитих политичких интереса, а најзначајнији покрет у вези са питањем уставног развитка био је либерални покрет, што је дошло до изражаја одмах, у Нацрту закона о Народној скупштини. Основни циљ либералиста било је доношење Закона о Народној скупштини, пре саме промене династије. Имајући у виду наведено, Светоандрејска скупштина била је врхунац у настанку и развоју идеје о уставотворном систему у Србији у 19. веку.³²

³² Ђурић, Ж., Стојадиновић, М. (2021). *Конституисање српске државности у XIX веку*, други део, Фондација „За српски народ и државу“, Бирограф, Београд, стр. 16.

Пошто Гарашанин, као министар унутрашњих послова, није сузбијао Обреновићевце, они су у великом броју били изабрани за посланике. Скупштина је била пуна Вучићеваца и Обреновићеваца. Не само да их Гарашанин није ометао, него је наговорио једног од вођа Обреновићеваца, Стевчу Михаиловића, да се кандидује за посланика.

Пред састављање Скупштине, посланици су стизали у Београд, у групама, сви из истог округа заједно, са својим начелницима. Долазили су на коњима и под оружјем, налик на хајдучке сватове из народних песама. Нарочито су изгледали ужички посланици, које Гријућ овако описује: „На бесном ату јаше напред Миливоје Јовановић, начелник ужички, сребрне јабуке од пиштоља за појасом и у кубурлуцима беле се као млеко, а коњу по сапима бије сабља сребром окована. За њим јури прота Гаврило, прекрасног стаса човек и Краљевић, крупна и страшна људина, па онда све два и два посланици људи горостасни, на љутим коњима и лепо као да у сватове иду обучени, а сви као да су у војску пошли оружани”³³.

„Од 1848. пуних десет година, кнез и Савет управљали су сами земљом, без Народне скупштине. Па након тога, народ који је десет година трпео њихову владу у ћутању, са свих страна стиже у Београд, да се са својим управљачима погледа очи у очи. И то не долази погнуте главе и утучен као раја, него на коњу и под оружјем као освајач”³⁴.

Том приликом утисак на београдску публику био је огроман. Кнез и његова група имали су само још једну утеху која је упропастила толике режиме: „Неће смети!”, односно противници династије неће смети отворено да је нападну, Народна скупштина неће смети отворено да стане против кнеза. Кнежева група је знала да су најодважнији и најборбенији елементи у Скупштини, управо обреновићевци. Поред тога, кнежева група се држала тога да Вучић и Гарашанин нису за Обреновиће, па је веровала да се њих двојица, кад дође до обарања кнеза, неће сложити са Скупштином. Све и када би се то десило, односно да се Вучић и Гарашанин сложе са Скупштином, била је ту војска да брани кнеза. Кнез је био у њу сигуран, најважније команде биле су у рукама његових рођака по жени, Јован Лукавчевић командовао је београдским гарнизонам, а над топовима био је Ненадовић.

³³ Слободан Јовановић – Уставобранитељи и њихова влада (1838 – 1858); стр. 377.

³⁴ Исто, стр. 378.

С обзиром да је Скупштина заседала, такорећи преко пута касарне- „требало је на њу само окренути топове, па да се умири”³⁵. У кнежевој околини био је смишљен план шта да се уради ако Скупштина устане против кнеза. Било је утврђено кога том приликом треба убити, кога затворити. Као парализован страхом, двор је био неактиван, чекајући даљи след догађаја. Организован покрет против кнеза, био је јак и озбиљан и имао је три центра.

1. Три центра организованог покрета против кнеза

У то време у Србији су постојале три опозиционе групе — „партије”, које су се све боље организовале и све више дизале глас.³⁶

Први центар били су Грашанин и Вучић, којима се придружио и Миша Анастасијевић. Грашанин је био министар унутрашњих послова, Вучић председник Савета, Анастасијевић, изабран у Београду за посланика, сматрао се будућим председником Скупштине. Та три човека биле су прве личности, одмах после кнеза. Потајно, сва тројица раде против њега. Вучић преко својих личних присталица у Скупштини, Грашанин преко својих сигурних људи међу окружним начелницима, Анастасијевић преко својих властитих калауза, који су читава легија.

Други центар чинили су удружени либерали и обреновићевци. На почетку, либерали нису били обреновићевци. Њих није интересовала династијска промена, већ политичке реформе, а те реформе су били спремни да приме од било кога, па и од Александра Карађорђевића. У лето, 1858. године, либерали ступају у везу са обреновићевцима, па тако настаје мешовита група, која тежи повратку Обреновића, а истовремено се нада да ће народ добити политичке слободе. Спајање либерала с обреновићевцима је имало још једну велику тешкоћу, тачније сам кнез Милош, који се ни по својим навикама, ни по свом темпераменту, није могао довести у склад са једним либералним покретом.

У први мах, либерали су планирали да на престо доведу Михаила, а не Милоша. Михаило је имао симпатичну физиономију изгнаног младог принца, ожењен странкињом из велике аристократске породице, па су либерали сматрали да је баш Михаило владар који може задовољити и њих и обреновићевце. Међутим, обреновићевци, а посебно они

³⁵ Слободан Јовановић – Уставобранитељи и њихова влада (1838 – 1858); стр. 389.

³⁶ Ристић, Љ. (1991). Светоандрејска скупштина у извештајима енглеских дипломатских представника у Београду, *Балканолошки институт САНУ*, Београд, стр. 139.

из унутрашњости, нису хтели да чују за комбинацију са Михаилом. Они су памтили Михаила по његовој првој влади, док је био млад и неискусан и који је за трен ока збачен од стране Вучића. Поред тога, они су махом били необразовани људи, којима Михаилова женидба са женом друге вере никако није била по вољи. Због немогућности да наметну обреновићевцима Михаилову кандидатуру, либерали су били принуђени да приме Милошеву. Посебно када су чули да се и сам Михаило повлачи испред свог оца, говорећи: „Ко ради за мене, ради против мене; ко ради за мог оца, ради и за мене“.

За њихове вође сматрани су Јеврем Грујић, секретар Савета; Милован Јанковић, секретар министарства финансија; Андрија Стаменковић, председник суда Ћуприје; Јован Илић, професор гимназије из Београда и Ранко Алимпић, капетан и професор Војне академије.

Трећи центар агитације против кнеза био је газда Филип Станковић, богати трговац из Смедерева, који је био и лично Милошев агент. Пред Светоандрејску скупштину био је настањен у једној кафани на Теразијама: „он призива к себи и части где и кога стигне, држи о свом трошку неколико оружаних момака, а и сам је увек под оружјем, сабља и пиштољи“³⁷. Газда Филипов главни посао није био на Скупштини, него на улици. Он је радио на побуни београдске гомиле против кнеза Александра.

2. Почетак заседања Скупштине, њен ток и рад

У данима пред заседање Скупштине, радило се на придобијању истомишљеника. За кнеза Милоша, радио је смедеревски трговац Филип Станковић, док се читава група која се залагала за промену власти окупила око Ранка Алимпића. Другу групу чинили су Тома Вучић-Перишић, Миша Антанасијевић и Илија Гарашанин, који су хтели да имају контролу тока и одржавања саме Скупштине. Организовали су сталне сусрете са окружним начелницима и председницима окружних судова. Често су одлазили на разговоре са Турцима.³⁸

Заседање скупштине почело је на велики српски празник, дан светог апостола Андреја Првозваног 30. новембра по старом, односно 12. децембра, по новом календару. Најпре је одржана служба у Саборној цркви, којој су присуствовали Кнез, попечитељи, саветници, црквени великодостојници, конзули и сви скупштински посланици. При крају молитве „свештеноначалник“ рече да се радује што је народ дошао да „топло благодари

³⁷ Слободан Јовановић – Уставобранитељи и њихова влада (1838 – 1858); стр. 383

³⁸ Јовановић, Д. (2011). нав. дело, стр. 43.

Богу на полученој унутрашњој самосталности отечества, а уједно проси Божију помоћ делању сабране Скупштине народне”. После службе, како су обичаји налагали, ишло се у двор на честитање кнезу. „Поиташе у двор сви попечитељи, саветници, конзули, али од посланика дође само половина”. Још горе је било на ручку који је приредио кнез Александар. Од чланова Скупштине у велику салу код „Србске Круне” су дошли само они који су то били по положају и само неколико оних који су изабрани, а који су се после тога грдно кајали. Када је схватио да му већина гостију неће доћи, није дошао ни сам кнез.³⁹

Преглед 439 пуномоћја посланика извршен је 1. децембра. По звању и чину било је 60 посланика, изабраних народних посланика 377 и двојица изабраних скупштинских секретара. На седници од 3. децембра извршен је избор председника, потпредседника и двојице секретара скупштине. За председника скупштине изабран је Миша Анастасијевић, за потпредседника обреновићевац Стевча Михаиловић, а за секретаре либерали Јован Илић и Јеврем Грујић.⁴⁰

Пред саму Скупштину, унутар опозиције профилисала су се три табора. Најбројнији и институционално најмоћнији били су конзервативци, које су предводили Вучић и Гарашанин, а која је значајну подршку имала од најбогатијег српског трговца, Мише Анастасијевића, који је сматрао да Скупштина треба да смени кнеза и оформи намесништво, а да онда Велика народна скупштина за кнеза изабере Ђорђа Карађорђевића, који је био Александров братанац и Анастасијевићев зет. Насупрот њима били су либерали, који су се залагали за корените уставне реформе у Кнежевини Србији. Њихов најважнији захтев био је институционализација Народне скупштине, њено редовно сазивање и увођење у Устав. Либерали су на месту кнеза видели Милоша Обреновића, што их је водило удруживању са трећом политичком групом, обреновићевцима, са којима су чинили противтежу већинским конзервативцима. Конзервативци су, као надмоћни, изабрали председника Скупштине из својих редова, Мишу Анастасијевића.

³⁹ Mr de Fonblanque Memorandum, 22. децембар, Цариград, ФО 195/583; *Precis of events*, 28. децембар 1858. Београд, Записи Јеврема Грујића II, стр. 29 – 33.

⁴⁰ Јовановић, Д. (2011). нав. дело, стр. 44.

2.1. Доношење Закона о Народној скупштини

Скупшина је званично била отворена 4. децембра, уз присуство кнеза Александра, када је прочитана и његова прокламација. При томе, група либерала и обреновићеваца, предложила је свој план, који се састојао од неколико тачака:⁴¹

- 1) да се изда захвалност гарантним државама;
- 2) да се изда Порти противљење због мешања у унутрашње ствари Србије;
- 3) да се донесе закон о скупштини и да се озаконе јемства за личну и политичку слободу грађана;
- 4) да се после тога приступи обарању кнеза Александра Карађорђевића;
- 5) да се по обарању кнеза Александра успостави кнез Милош Обреновић са правом наследства;
- 6) да после прокламације о успостављању династије Обреновића, скупштина преузме кнежевску власт до постављења привремене владе или до самог повратка кнеза Милоша у земљу;
- 7) да се за осигурање скупштинских одлука команда над Београдом и војском преда редовном војном лицу, које ће скупштина изабрати и који ће скупштини бити одговоран.

Припремљене изјаве гарантним силама и Порти одлучено је да прочита Милован Јанковић, а предлог Закон о скупштини Андрија Стаменковић. Ипак, на самој седници, одржаној 5. децембра, дошло је до промене плана, при чему је одлучено да Андрија Стаменковић, на самом почетку, говори о битности оних послова и функција које треба да обавља Народна скупштина.

На истом заседању, Андрија Стаменковић, предлаже и пројекат самог закона, који је требало да садржи 35 чланова, а на основу кога би Скупштина имала велику законодавну власт. Неки од чланова предлога овог закона су:⁴²

- 1) *члан 1.* Народна скупштина је једна од најстаријих и најсветијих установа у Србији;
- 2) *члан 2.* Ко се држању и слободној законитој радњи народне скупштине противи издајник је народа;

⁴¹ Записи Јеврема Грујића (1923). нав. дело, стр. 51.

⁴² *Србске новине*, бр. 136. 13. децембар 1858.

- 3) *члан 5.* Никакви закони о кнезу, савету, попечитељима и народној скупштини не могу се издати, ни променити без предходног споразума са народном скупштином;
- 4) *члан 6.* Народна скупштина има власт у име народа захтевати да се сваки закон и свака наредба противна интересима народа поништи;
- 5) *члан 7.* Србија се не може задужити ни на шта обавезати, док на то не пристане народна скупштина;
- 6) *члан 8.* Никакав приход за државну касу, који би народу на терет пао, не може се установити, нити икакав издатак из народне касе издати без сагласности скупштине;
- 7) *члан 9.* Народна скупштина може прегледати све послове државне и о њима своје мишљење дати;
- 8) *члан 10.* Народна скупштина може у име народа попечитеље, чиновнике и све званичнике за њихова против законита дела тужити суду;
- 9) *члан 12.* Народна скупштина држаће се сваке године;
- 10) *члан 24.* Сваки срез, свака окружна варош као и варош у срезу изабраће на сваких 500 пореских глава једног посланика.

Након што је прочитан предлог закона, донета је одлука о формирању комисије која би анализирао тај пројекат и изнела своје мишљење. У комисији су одабрана по два представника из сваког од округа.⁴³ Међутим, доношење закона о Скупштини, дуго се одлагало. Тек након што је сама Скупштина извршила притисак, одлучено је да 5. јануара 1859. године, буде проглашен Закон о Народној скупштини, али у потпуности другачији од самог предлога који је изнео Андрија Стаменковић.

Доношењем овог Закона, долази до измене одређених чланова, на основу чега Скупштина добија искључиво саветодавну улогу. Како се наводи, према овом Закону, Скупштина би се сазивала сваке треће године, при чему се један посланик бирао на сваких хиљаду пореских глава. Како би се усвојио или променио неки закон, тражило се искључиво мишљење и савет Скупштине, док иста није могла имати другог утицаја на исход тог предлога.⁴⁴

⁴³ Исто.

⁴⁴ Јовановић, Д. (2011). нав. дело, стр. 52.

Осим што су укинуте могућности да Народна скупштина пресудно утиче на буџет, одбачени су и сви чланови који су Народној скупштини давали предност у односу на остале институције. Коначно, усвојен је закон по ком је Народна скупштина могла само да враћа законе на дораду, није водила фискалну политику, а овлашћења су јој углавном била саветодавна. После читања предлога закона о скупштини који је Савет израдио и утврђених одступања од ранијег предлога скупштине, Андрија Стаменковић је предложио формирање комисије, која би упоредила ова два пројекта закона.

С обзиром на чињеницу да је Скупштина била незадовољна овим законом, донела је нови, који није имао неке суштинске разлике у односу на претходни, осим у два члана. Закону су придодата два члана која су се односила на слободу штампе и забрану министрима да присуствују скупштинским седницама, осим кад буду позвани.

Међутим, кнежев заступник, Стевча Михаиловић, захтева одбацивање овог закона, наводећи да се одредбе о слободи штампе мешају са законом о Скупштини, тражи да се изда нови закон који ће се односити искључиво на штампу. Затим, Михаиловић предлаже и избор једног посланика на хиљаду пореских глава, сазивање Скупштине сваке друге године, као и да попечитељи могу бити на свим састанцима скупштине. Ипак, Скупштина је његове предлоге одбацила.⁴⁵

Закон о Народној скупштини, на основу кога је сазвана Светоандрејска скупштина 1858. године мотивише сазив скупштине „обичајем народним који од старина постоји, да се наш народ с времена на време сакупља на скупштину поради саветовања о општенародним делима“.⁴⁶

У скупштину улазе по положају председници Касације, оба одељења Апелације, Београдског варошког суда и свих окружних судова, сви окружни начелници и управник Београда, сви окружни протојереји а из сваке епархије по један посланик, без обзира на број пореских глава. Сваки срез, свака варош, као и Београд бирају по једног посланика на пет стотина пореских глава. На сваких даљих 250 пореских глава долази још један посланик. Чланови скупштине сматрају се и као посланици свога среза (вароши) а и као претставници целог народа.⁴⁷

⁴⁵ Живановић, Ж. (1923). *Политичка историја Србије у другој половини деветнаестог века*, Књига прва 1858-1878, Издавачка књижарница Геце Кона, Београд, стр. 40.

⁴⁶ Митриновић Ч., Брашић, Н. М. (1937). нав. дело, стр. 58.

⁴⁷ Исто.

Скупштина сама себи бира председника, потпредседника и два секретара. Ови последњи могу бити узети и ван скупштине, из чиновничког реда, али тада немају право гласа. Задатак скупштине је да пред државном управом буде веран и тачан изражај народног стања и осећања, и по томе она:⁴⁸

- 1) даје своје мишљење о предметима за које кнез са Саветом нађе за добро да се преко министра предложи скупштини;
- 2) има права да изнесе пред владу тегобе које би народ имао и да предложи средства да се оне отклоне;
- 3) да износи жеље које би народ имао за подизање државног благостања, и начин на који би се те жеље извршиле и задовољиле.

Предлози Народне скупштине нису обавезујући док их кнез и Савет, сходно Уставу, не озаконе. Дан и место састанка Скупштине одређује кнез са Саветом. Пуномоћја се предају комисији од три саветника и два министра (унутрашњих дела и правде). По извештају комисијском, Савет одлучује о законитости избора. Пошто Савет буде извештен о конституисању скупштине, Кнез је отвара у присуству Савета и министара.

За рад Скупштине потребно је присуство две трећине свих посланика, а одлуке се доносе апсолутном већином присутних. Глас се даје јавно. Скупштинска решења шаљу се Савету, а рад се саопштава у службеним новинама по секретарским забелешкама, које одобрава председник. Извод из тога штампа се и доставља народу.

Бирачи морају бити пунолетни, рођени или прирођени Срби, који нису кажњавани за злочин. Слуге не могу бити бирачи, иако плаћају бећарски данак. Чиновници не могу бити бирани у окрузима у којима непосредно врше власт. Кандидати за посланике морају имати тридесет година. Не могу бити бирани за посланике: министри, архијереји, и уопште чиновници и свештеници оба реда.

У варошима избор је непосредан, у срезовима посредан. На сваких 50 пореских глава бирају се у срезовима по два повереника, и они бирају посланика. Дан избора посланика одређују кнез и Савет. Окружни начелници и управник Београда одлучују када ће се вршити избор повереника. Полиција може само да објасни правила о бирању, па се одмах удаљује са биралишта и не меша се у изборне послове. Деловође бирачких

⁴⁸ Исто.

одбора су општински писари, а где их нема срески писари. Бира се већином гласова, а при једнакој подели гласова постаје посланик онај који је по годинама старији. Пуномоћје се чита пред Скупштином која је бирала посланика, а потписују га председник и деловођа. Ко претњом, поклоном или обећањем поклона или ма којим недопуштеним начином ради да неко постане посланик казниће се затвором од шест недеља до једне године дана.

Народна скупштина сматра се једном од најстаријих и најсветијих установа у Кнежевини Србији. Законом о Народној скупштини, сматра се да је Скупштина законита воља српског народа. Према члану 2, овог Закона, свако ко се противи слободном раду и вољи Народне скупштине, сматра се за самог непријатеља народа. У оквиру члана 3, наведено је да Скупштину и њен рад не може нико ограничити, нити је уништити. Народна скупштина може давати своје предлоге, на било коју тему која је у интересу Србије, наведено је чланом 4, Закона о Народној скупштини.⁴⁹

Законом је одређено да се никакви закони, предлози и други акти, не могу донети, без претходног саслушања Народне скупштине (члан 5). Народна скупштина има право да утиче на законодавну власт, у циљу измене и промене закона и других правила, која нису у интересу народа Србије (члан 6). Србија не може бити задужена, нити узети било какав новац, док се потреба за истим не докаже пред Скупштином (члан 7). Никаква пореска обавеза не сме бити наметнута народу, нити се из државне касе може вршити издавање, пре него што потреба за овим чиновима, буде оправдана код Народне скупштине (члан 8).

Према члану 9, Закона о Народној скупштини, Народна скупштина може да претреса све државне послове и да исказује своје мишљење о њима. Народна скупштина може у име народа да оптужи пред судом попечитеље, чиновнике и уопште званичнике, без разлике у звању и положају, за њихова противзаконита дела (члан 10). Народну скупштину чине посланици које је одабрао народ (члан 11).

У оквиру члана 12, предвиђено је да се Народна скупштина састаје сваке године око Мале Госпође, 8. септембра, при чему члан 13, наводи да је потребно одабрати посланике до Велике Госпође, док уколико се исти не одаберу, сматра се да су посланици последње Скупштине, поново одабрани и дужни су да отворе Скупштину на предвиђеном месту (члан 14). Посланици који пропусте сазивање и одржавање

⁴⁹ Митриновић, Ч., Брашић, Н. М. (1937). нав. дело, стр. 60.

Скупштине, до одређеног датума, сматрају се највећим законским преступницима (члан 15).

Законом о Народној скупштини, омогућено је право гласа, сваком пунолетном грађанину српском, па био ма из кога сталежа, чина или звања и занимања, и ако није осуђен за преступ учињен из користољубља, који може изабирати из онога места где станује, или где има непокретног имања или средстава за живљење (члан 16).⁵⁰ Свако ко има право да бира посланике, може и бити изабран за посланика, уколико је старији од 30 година (члан 17). Избор посланика је слободан (члан 18), док се свако поткупљивање гласова или убеђивање за глас, сматра кривичним делом и кажњава затвором од једног месеца до годину дана (члан 19).

Сваки срез и свака окружна варош бира за себе посланике; тако и свака варош у срезу која има 500 пореских глава, бира за себе посланике (члан 20).⁵¹ Скупштина из својих посланика, бира за себе председника, потпредседника и секретаре, али то могу бити и лица која нису народни посланици (члан 25). Заседање Скупштине почиње када је на истој присутно две трећине посланика (члан 29). Протоколи заседања Народне скупштине штампају се у званичним и другим земаљским новинама (члан 34).

Творци Закона о Народној скупштини који је донесен 1858. године, надали су се да ће будућност Народне скупштине и представничког режима тим законом бити довољно осигурана.

Треба нагласити да је овај програм био национални, а не друштвени, јер се тражило уједињење покрајина са Србијом, док се нису залагали за корените аграрне реформе.⁵²

Почетком 1859. године Милош Обреновић се још једном вратио у Србију као кнез, после двадесетогодишњег одсуства. Примљен је уз добродошлицу и весеље који се и данас памти у Србији.⁵³

2.2. Решавање питања кнеза

Након што је решено питање закона, прешло се на питање кнеза, које је и било повод за сазивање Скупштине. Оптужбе против кнеза читали су Михајло Барловац,

⁵⁰ Исто, стр. 61.

⁵¹ Исто.

⁵² Jelavich, B. (1983). *History of the Balkans*. Cambridge University Press, стр. 359.

⁵³ Denis, E. (1915). *La Grande Serbie*. Paris, стр. 261.

посланик београдски и Сима Протић, председник Суда окружја смедеревског. Након што је донета одлука да се кнез смени, 10. децембра, Скупштина је одредила три депутације. Прва, која је требало да обезбеди по два посланика који ће се постарати да кнез да оставку, друга, да обавести Савет о одлуци Скупштине и трећа, која ће обавестити начелника Главног војног штаба. За председника депутације, која је требало да тражи оставку кнеза Александра Карађорђевића, одређен је Стевча Михаиловић.⁵⁴

Народна скупштина је саставила акт у ком је од кнеза Александра тражила да поднесе оставку, што кнез није прихватио. Одлучио је да напусти земљу, па се Скупштина нашла на ивици сукоба између конзервативаца, који су тражили формирање намесништва и либерала и обреновићеваца, који су инсистирали на повратку кнеза Милоша. Пошто је тесном већином и позивајући се на ауторитет којим је изабрала кнеза Александра, Народна скупштина сменила је њега и изабрала Милоша, па је договорено да управо она обавља улогу намесништва, а Стевчи Михаиловићу припао је надзор над војском и полицијом, односно изабран је за „команданта гарнизонај војсци и вароши Београду”.

Акт оптужбе против кнеза Александра, садржао је следећих шест тачака:⁵⁵

- 1) „Кнез Александар Карађорђевић је у више наврата кршио уставне и законске одредбе о законодавној власти;
- 2) Кнез је кршио право народа на организовање народне скупштине;
- 3) Кнез је прекршио законске норме о извршној власти у Србији;
- 4) Кнез је прекршио уставне и законске надлежности судске власти у Србији;
- 5) Кнез је прекршио законом гарантоване одредбе о личној безбедности и слободама грађана;
- 6) Кнез је прекршио уставне и законске одредбе које се тичу заштите приватне својине”.

Утврђено је да се сутрадан после збацивања Александра Карађорђевића, одмах „извиче“ за кнеза Милош Обреновић, а да до његовог доласка у Србију, кнежевску власт узме у своје руке сама Скупштина како би се спречило великашко намесништво.

⁵⁴ Јовановић, Д. (2011). нав. дело, стр. 54.

⁵⁵ Грујић, Ј. (1922). Записи – књига I, Српска краљевска академија, Београд, стр. 180.

После одлуке о смени кнеза Александра, до доласка кнеза Милоша, Скупштина је преузела власт. Због противљења Савета и Илије Гарашанина, ипак је по смени кнеза Александра, скупштина 12. децембра поставила Илију Гарашанина, Стевчу Михаиловића и Јевтимија Угричића у „привремено правленије“, које је требало да управља земљом до доласка кнеза Милоша.⁵⁶

Скупштина је требала да се на овом заустави, јер о попуњењу престола није могла ништа решавати, док њена одлука о збацивању кнеза Александра не буде саопштена Савету и док од њега не буде потврђена. Али, пре него је акт о збацивању кнеза састављен и експедован Савету, посланик Сима Протић, устаје и каже: „Народ не може ни једног часа остати без главе и Скупштина мора одмах изабрати новог кнеза. обреновићевци су одмах сви на ногама и сви у глас рекли да хоће Милоша Обреновића. Прота лознички, Игњат Васић, отвара истог часа прозор и довикује народу на улици : „Живео књаз Милош!“. Народ прихвата тај узвик и за свој рачун проглашава Милоша за кнеза, пре него је то у Скупштини завршено у правом смислу речи”.

Конзервативци су одлучили да искористе правни пропуст који су посланици направили. Наиме, одлука о избору кнеза Милоша, донета је пре него што је Савет потврдио Александрову смену. Они су искористили свој утицај у војсци да је позову да растера Скупштину. Пошто војска то није успела да учини самим притиском, убрзо је напустила заседање. Османлије су од одлука Народне скупштине прихватиле само смену на престолу. Аустрија је била изразито незадовољна сменом кнеза који јој је био наклоњен и била је спремна да интервенише у његову корист, али су се томе успротивиле Француска и Русија, пошто би такво мешање у унутрашња питања једне од подунавских кнежевина представљало кршење Париског мировног уговора.

3. Планови две групе

Либерали су намеравали да након збацивања Александра Карађорђевића, за кнеза доведу Милоша Обреновића. Великаши (Вучић, Гарашанин, Анастасијевић), нису јавно рекли своје намере, али представницима либерала су рекли да планирају да успоставе намесништво и рапусте Светоандрејску скупштину. Либерали су тврдили да је намера великаша била да, након пада Карађорђевића, успоставе намесништво (кајмакамију), у које би ушла њих тројица, а да би након распуштања Светоандрејске скупштине, сазвали Скупштину за избор кнеза. Ни један од њих није био за Обреновићевце, а либерали су

⁵⁶ Исто., стр. 56.

сматрали да Миша Анастасијевић хоће за кнеза свог зета Ђорђа Карађорђевића, док су за Илију Гарашанина сматрали да намерава да се и сам кандидује. Причу о Гарашаниновој намери да постане кнез пустио је аустријски конзул, са циљем да га оцрни, а Гарашанинови противници и дворска проаустријска камарила је ту гласину разнела на све стране. либерали и обреновићевци су на Светоандрејској скупштини имали већину, па нису били сигурни да би у случају распуштања имали већину и за нову Скупштину.

Либерали су усвојили тактички план Јеврема Грујића, по коме су требали да:

- 1) препусте великашима да поднесу иницијативу за збацивање кнеза;
- 2) пре збацивања кнеза предложи закон, којим би обезбедили редовно заседање Скупштине;
- 3) након усвајања кнежевог збацивања, предложи да се кнежевска власт привремено повери Народној скупштини;
- 4) Стевчи Михаиловићу повере управу над војском и полицијом;
- 5) истовремено са кнежевим збацивањем прогласе Милоша Обреновића за кнеза.

4. Одржавање Скупштине у Београду (30. новембар 1858 – 31. јануар 1859)

Према донетом Закону о Народној скупштини, избори народних посланика били су обављањени, на нивоу целе земље, 16. септембра 1858. године. Избори су протекли у најбољем реду, а међу свим изабраним посланицима, највише је било присталица династије Обреновића. Укупан број посланика који су изабрани на Светоандрејској скупштини, било је 377, а скупштински положај добило је њих 60. Седнице Скупштине биле су одржаване у згради тзв. „Велике пиваре“, у великој сали, где су се понекад изводиле позоришне представе.⁵⁷

Отварање седнице било је свечано. У округлој сали, у првом реду, седели су посланици крагујевачког округа, а онда за њима посланици смедеревског, београдског, ваљевског, крушевачког, ужичког и других округа. Подела посланика према окрузима у скупштинској сали, имала је за циљ лакше споразумевање међу њима.

⁵⁷ Митриновић Ч., Брашић, Н. М. (1937). нав. дело, стр. 58.

За председника скупштине изабран је мајор Миша Анастасијевић, за потпредседника Стевча Михаиловић, а за секретаре изабрани су Јеврем Грујић и Јован Илић, професор у Београду.⁵⁸

Кнез Александар, на скупштинску седницу дошао је у пратњи министара и своје свите. Обратио се Скупштини речима: „Помози Бог, браћо!“, на шта је од скупштинских посланика добио одговор: „Бог ти помогао, Господару!“.⁵⁹ Након што је говор кнеза, прочитао његов министар спољних послова, Љубомир Петровић, кнез је Скупштину проглаио отвореном. Након тога, кнез, његова свита и министри, повукли су се са седнице. Осим њих, чланови Савета, такође, су напустили заседање Скупштине.

Посланицима је било омогућено право да дају различите предлоге. Расположење у Скупштини било је бурно, а нарочито под утицајем присталица династије Обреновић, као и саветника који су имали за циљ збацивање кнеза са власти помоћу Скупштине.

Након што су посланици, 10. децембра, чули говор председника Скупштине, догађаји на скупштинском заседању, почели су да се нижу веома брзо. Пре свега, расправљало се о тешком стању и животу народа у земљи, као и давању оптужби на рачун управе. Сви посланици једногласно, сматрали су да је за такво стање у држави, крив, нико други, но сам кнез. Стога, Скупштина захтева његову оставку. Овакав развој догађаја био је унапред припремљен и испланиран.⁶⁰

Како је написано у писму кнезу, у коме Скупштина тражи његову оставку: „Народна скупштина се нада да ће Ваша Светлост уважити овај глас народа свог и за љубав среће, мира и спокојства отечества нашег и Вашег својевољно се одрећи владе, па као што вам је 1842 скупштина народна владу предала, тако да је и ви сад, Светли Књаже, скупштини и чрез њу народу повратите...“.⁶¹

Након што је кнез прихватио оставку и затражио да по њу посланици дођу сутра, Скупштина, не чекајући овај чин, својевољно проглашава оставку кнеза Александра Карађорђевића и за новоизабраног кнеза поставља Милоша Обреновића, а кнежевску власт преузела је на себе.⁶² Предлог за кнеза, дао је Сима Протић.

⁵⁸ Исто, стр. 59.

⁵⁹ Исто.

⁶⁰ Грујић Ј. (1923). нав. дело.

⁶¹ Митриновић Ч., Брашић, Н. М. (1937). нав. дело, стр. 59.

⁶² Forbes, N., Toynbee, J. A., Mitrany, D., Hogarth, D. G. (1915). *The Balkans: A history of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey*. Oxford at the Clarendon Press, стр. 121.

Након ових догађаја, све државне управе, чиновници, министри, војска, полиција и други државни апарати, били су обавештени о промени кнеза. Однос министара према кнезу, остао је исти, док је за министра унутрашњих послова изабран Илија Гарашанин. Скупштина је одлучила да власт преда кнезу Милошу, након што дође у Београд.

Док је очекиван долазак кнеза Милоша, Савет је, у сарадњи са министрима, покушао да сруши основне одлуке Скупштине, али у томе није успео. Кнез Александар је 22. децембра напустио Београд и отишао у Аустрију. Кнежевски брат, Порта је упутила кнезу Милошу, 25. јануара 1859. године, након чега, кнез Милош долази у Београд.⁶³

Након доласка новог кнеза, Скупштина је поново свечано поздрављена, а истој се обратио и сам кнез Милош. Након два месеца заседања и рада, коначно, 31. јануара 1859. године, кнез је распустио Скупштину, са тим да се она поново састане у Малој Госпођи, исте године, у року који је био предвиђен Законом о Народној скупштини који је та скупштина донела пре одлуке о збацивању Кнеза Александра.⁶⁴

5. Либерални Закон о скупштини

На Светоандрејској скупштини, најпре се приступило избору председништва скупштине. За председника скупштине, 15. децембра изабран је Миша Анастасијевић, а за потпредседника Стевча Михаиловић, док су за секретаре били изабрани Јеврем Грујић и Јован Илић, који нису били посланици. Кнез је био изузетно забринут тим избором, пошто су сви кандидати припадали опозицији, а Миша Анастасијевић му је био велики непријатељ. Предлог о збацивању кнеза изнесен је тек 22. децембра, а пре тога приступило се изради новог скупштинског закона. Иако скупштина није имала право да проглашава закон не питајући кнеза или Савет, Јеврем Грујић је то правдао доктрином да је народ извор све власти.

Према либералном предлогу скупштина је требала да постане трећи елемент власти, поред кнеза и Савета. Скупштина се требала састојати само од изабраних посланика и више није требало да постоје посланици по положају. Скупштина се требала састајати сваке године, а без њеног пристанка нису се могли мењати или усвајати главни закони, попут закона о кнезу, Савету, министрима, Врховном суду и Народној скупштини. Скупштина је имала право да поништи сваки закон, који би кнез или Савет

⁶³ Исто.

⁶⁴ Исто.

издали без ње. Скупштина је усвајала буџет и никакви порези нису се могли установити без њеног одобрења. Скупштина је имала право да пред судом кривично оптужи министре. Илија Гарашанин и Миша Анастасијевић нису били задовољни са таквим скупштинским законом. Иако незадовољан, Гарашанин није хтео да прекида са либералима, све док не сруши кнеза, па је преговарао о изменама скупштинског закона. Либерали су попустили и пристали су да се тај закон поднесе Савету на одобрење. Скупштина је 20. децембра усвојила Закон о скупштини.

6. Скупштина захтева кнежеву оставку

Живановић (1923) у својој књизи „Политичка историја Србије”, дан 11. децембар 1858. означио је као главни дан онога што назива „феноменалним” догађајем у модерној српској историји. На тај дан Светоандрејска скупштина је упркос свим околностима које јој нису ишле у прилог прекинула низ политичких преврата у крви. Ова скупштина је парламентарним путем, преко своје посланичке делегације тражила абдикацију од једног монарха, тиме променивши не само владавину једног човека, него и целе династије.⁶⁵

Од пресудне важности је било то да не дође до проливања крви и оружаних сукоба. Разлози за то наводе се у томе, да је Србија све време била у опасности од војне интервенције Аустрије. Аустрија је већ имала војне потенцијале распоређене у Земуну који су чекали налог да пређу реку и окупирају Београд, а могуће и целу Србију, у случају да дође до грађанског сукоба. О томе су бринули и намесници, али и посебно либерали и обреновићевци.⁶⁶

Закон о скупштини требао је да прихвати Савет и потврди кнез, али тај тренутак нису сачекали. Председник скупштине Миша Анастасијевић, није се појављивао у скупштини, док није завршено изгласавање Закона о скупштини. Великаши су одредили 22. децембар 1858. године, као дан за збацивање кнеза и тада се Миша Анастасијевић вратио у Скупштину. Тога дана, најпре се јавио Михаило Барловац, који је започео дуг говор о кнежевој кривици, по концепту који му је дао Илија Гарашанин. Цела Скупштина је, након овог говора, узвикнула да је кнез крив. Миша Анастасијевић је три пута питао Скупштину да ли је кнез крив и Скупштина је три пута понављала да јесте. Након тога одлучено је да се од кнеза тражи оставка. Састављен је један акт у коме се кнез обавештава о одлуци Скупштине да врати кнежевску власт, коју му је Скупштина дала.

⁶⁵ Живановић, Ж. (1923). нав. дело, стр. 23.

⁶⁶ Грујић Ј. (1923). нав. дело, стр. 157-186.

Стевча Михаиловић је био на челу делегације, која је отишла код кнеза са том одлуком. Кнез је тражио 24 сата за размишљање а када је позвао Савет, само тројица саветника су га подржала, док су остали тражили његову оставку.

Раније се данима око скупштине окупљала маса народа која је подржавала опозицију, а 22. децембра, ноћу, неколико хиљада људи упутило се према двору и ту се зауставило. Било је много наоружаних и раздражених људи што кнез још не даје оставку. Кнез је од страха одлучио да побегне код турског паше на Калемегдан. Након бекства, кнез више није могао да наређује војсци. Кнежев бег омогућавао је Гарашанину да на седници Савета именује намесништво, али он није хтео да ставља Скупштину пред свршен чин. Желео је да се договором Савета и Скупштине образује привремена влада. Гарашанин је страховао да би Аустрија могла да искористи сваки повод за војну интервенцију, па је пазио да се све заврши мирним и законитим путем.

Током 23. децембра Миша Анастасијевић је утврдио да је кнез побегао и да је тако издао земљу и народ, а то је онда потврдио и Савет. Скупштина је након тога збацила кнеза Александра као издајника.

7. Завршетак кризе

Главни војни команданти дошли су 25. децембра у Скупштину и изјавили да се војска придружује народу. Кнез Александар је 3. јануара 1859. године, напустио Калемегдан и отишао у Аустрију. Порта је потврдила Милоша Обреновића за кнеза, а та вест стигла је 15. јануара 1859. године у Београд.

Нацрт Закона о народној скупштини, који је скупштина усвојила у децембру, могао је да постане Закон само ако га усвоје Савет и кнез. Намесништво је вршило кнежевску власт, па је Гарашанин као члан намесништва настојао да промени тај Закон. Савет је битно изменио Закон, па је Скупштина 17. јануара усвојила доста измењен Закон. По том Закону, посланик се бирао на 1000 пореских глава, а за промену основних закона није се тражио пристанак Скупштине, већ само њено мишљење, тако да кнез и Савет могу да доносе законе без ње. Скупштина више није могла да доноси буџет, а ни да оптужује министре.

Кнез Милош Обреновић је 6. фебруара 1859. године стигао у Београд. Одмах по његовом доласку одржана је свечана седница Народне скупштине. Кнез је 12. фебруара 1859. године распустио Светоандрејску скупштину и одредио да се исте године сазове

Малогоспојинска скупштина у Крагујевцу. Светоандрејска народна скупштина је одржала 46 пленарних седница и трајала је 60 радних дана.

V ТЕКОВИНЕ СВЕТОАНДРЕЈСКЕ СКУПШТИНЕ

За месец и по дана заседања у Великој пивари у Београду, није донета само одлука о смени кнеза, него и одлуке попут забране зеленашења, мање уставне промене, а најављене су и реформе судства и пореског система, спречавање злоупотреба чиновништва, увођење одговорности министара и доношење Закона о слободи штампе, као и јачање сеоске самоуправе.

Најважније је било рађање нове политичке струје, формиране око младих интелектуалаца образованих у иностранству. „Странка Светоандрејске скупштине”, како ју је назвао Јеврем Грујић, окупила је, до формирања Либералне странке 1881. године, низ значајнијих личности, попут Милована Јанковића, Јована Илића, Владимира Јовановића, Ранка Алимпића и Андрије Стаменковића. Светоандрејска скупштина је тако представљала нови велики корак у српској политичкој историји и идеолошкој диференцијацији њених субјеката.

Светоандрејска скупштина је задала страховити удар олигархијском Савету, који се од њега више није могао опоравити. Тако је са slabим и неауторитативним кнезом, отишао и Савет. Према речима Слободана Јовановића, било им је суђено да падну заједно.

Светоандрејска Народна скупштина је имала и свој печат и своју архиву. Донела је 385 одлука, а свака од њих добила је у томе протоколу и своју нумеру. За време рада посланици су скупштини поднели на решавање велики број предлога који уопште нису могли да буду узети у разматрање.⁶⁷

Како наводи савремена правно-историјска литература, основне и кључне тековине Народне скупштине одржаве у Београду 1858. године, јесте Светоандрејски закон, односно Закон о Народној скупштини. Он је, између осталог, био „производ домаћег тројства“ – кнежев местозаступник, уз сагласност Савета, определио је закон на предлог Светоандрејске скупштине.⁶⁸ Уз то, иако је Законом прописано да се никакви основни закони не могу доносити нити мењати без учешћа Народне скупштине, само то

⁶⁷ Митриновић, Ч., Брашић, Н. М. (1937). нав. дело, стр. 60.

⁶⁸ Павловић, М. (2005). нав. дело, стр. 351.

саслушање, односно саветодавање од стране Скупштине, како наводи Павловић (2005), представљало је однос између тренутних политичких снага у земљи.⁶⁹

Тековина Светоандрејске скупштине представља и прототип касније настале, Либералне странке, која настаје од мале групе младих и учених људи. У време када су настали, себе су у ужим круговима називали либералима. Неки аутори их називају Странком Светоандрејске скупштине, други пак само светоандрејцима.⁷⁰ Из тога се у литератури може пронаћи и назив светоандрејски либерали.

Како наводи Живановић, као тековина Светоандрејске скупштине, јавља се и стварање политичке фракције уједињених либерала и обреновићеваца, које сматра зачетком онога што ће постати „Народна либерална странка“.⁷¹

Главна одлика Светоандрејске скупштине и политичког препорода тог периода, може се навести и то да се борба за уставност Србије одвијала у знаку српског грађанског национализма. Тај национализам је био „уско-српски и православни, са јаком противфеудалном, демократском и социјално-револуционарном жицом јер је његов носилац био сељак.“⁷²

Треба нагласити и то да је битан значај политичке доктрине српских либерала тада, која је чврсто држала до српског народног али и државног становишта када је у питању промишљање о заједничком, колективном интересу. Ово је подразумевало да интерес буде на самом српском народу, без могућности мешања било које друге стране силе. То предствља велики допринос српској политичкој мисли и идеји тог времена.

Нема сумње, да Светоандрејска скупштина и све оно што се на њој и око ње одиграло, представља догађај који је „преломио“ српску уставну и политичку историју 19. века. Реч је о својеврсном феномену који је, за непуна два месеца, показао колико је Србија била способна да прихвати богате европске либералне понуде, али и чему је спремна да тежи у будућој државно правној изградњи.⁷³

⁶⁹ Исто.

⁷⁰ Милићевић, Ј. (1964). *Јеврем Грујић – историјат светоандрејског либерализма*, Нолит, Београд, стр. 50-95.

⁷¹ Живановић, Ж. (1923). нав. дело, стр. 30.

⁷² Чубриловић, В. (1958). *Историја политичке мисли у Србији XIX века*, Просвета, Београд, стр. 202.

⁷³ Стојановић, З. (2013). О правном статусу и овлашћењима Народне скупштине у Србији 1858-1888, *Годишњак Правног факултета Универзитета у Бањој Луци*, 35, Бања Лука, стр. 121.

VI ИСТОРИЈСКИ ЗНАЧАЈ СВЕТОАНДРЕЈСКЕ СКУПШТИНЕ

Након ове краће приповести о сазивању, карактеру, раду и најважнијим одлукама Светоандрејске скупштине, може се запазити да је она имала епохалан значај за правно-политичку повесницу модерне Србије. Захваљујући младим либералима и њиховим идејама Народна скупштина је, макар на кратко, била уздигнута на ранг органа врховне власти, потчињавајући себи све друге уставне чиниоце: кнеза, Савет, попечитеље, па и војску.

Имајући у виду њен делимично изборни карактер, млади српски либерали су је прогласили за носиоца народне суверености, коме припада право да одреди главни правац даљег државног развоја младе српске државе. Иако је и сама била веома крхка и лабилна, недовољно консолидована и лако подложна утицајима бројних скупштинских демагога, може се рећи да је Скупштина за тих неколико дана преврата била на висини задатка.

Успела је да донесе одлуке о смени на српском престоу па и о паду комплетног уставобранитељског режима, које су на концу биле потврђене, а познато је да овакве одлуке могу доносити само истински носиоци суверености. Војска је, додуше, покушала да оспори Скупштини карактер органа врховне власти и право да доноси акте о смени кнеза и режима, али је њен покушај био узалудан. У том сукобу између народног представништва с ограниченим изборним легитимитетом и оружане силе, народно представништво је изашло као победник. За ову победу може да захвали и окупљеном београдском грађанству. Схватајући да се Скупштина у том часу заиста наметнула као највиши орган власти у Србији излазећи из оквира важећег поретка, војска се повукла не желећи додатно да компликује политичку ситуацију: признала је њене одлуке, које су убрзо биле извршене. Тако је Светоандрејска скупштина ударила темеље за парламентарни систем власти, око чега су се водиле жестоке политичке и уставне борбе у Србији, посебно у периоду 1881-1903 године.

Иако након сазивања Светоандрејске скупштине, она сама није успела да се устали и наметне као највиши орган власти, њен значај је изузетан, пошто је успела да се у народној свести представи њен најважнији представник. Краткотрајне друге владе кнеза Милоша 1858-1860 и кнеза Михаила 1860-1868, успеле су да је за кратко потисну на маргине политичког живота, али већ после Намесничког режима 1868-1872, стицања независности Србије 1878. и организовања првих политичких странака 1881, она поново

долази у жижу политичког интересовања као примарни уставни чинилац. Овакав уставни и политички развој је био директна последица политичког ангажмана српских либерала, сазивања Светоандрејске скупштине и примене њених одлука.

Светоандрејска скупштина је заправо утабала пут развоја демократске уставности у Србији у облику парламентарног система власти. У тој чињеници и лежи њен историјски значај.

Национална историја се мора поштовати. Демократске државе то чине с посебним поносом. Као земља у посткомунистичкој транзицији, Србија има већу обавезу да се сећа свих важних догађаја, који су утицали на њен демократски развој. То је потребно не само да би одала почаст својим прецима и да би нама показала шта би требало учинити, него и због будућих српских генерација. Србија је проћердала читав 20. век, изгубљена у идеологијама југословенства и комунизма, премда је у њега закорачила као демократска држава, са јасно заокруженим институцијама, стабилним правним поретком и скоро формираним културним обрасцем. Крајње је време да се за Србе који долазе припреми нова политичка и културна платформа. Подсећање на Светоандрејску скупштину био би значајан корак у том правцу.

VII КНЕЗ АЛЕКСАНДАР О СВОЈОЈ ОСТАВЦИ

1. Кнез Александар Карађорђевић – Гарантним силама о својој оставци на кнежевски положај за време заседања Светоандрејске скупштине

Кнез Александар је писао Гарантним силама о својој оставци на кнежевски положај, због новонасталих околности поводом одржавања Светоандрејске скупштине. То је изгледало овако: „Познато је Гарантним Силама, да сам при поласку мом из Србије године 1858. када ми је Депутација скупштине Св. Андрејевске, закључење своје поднела и молила да јој оставку на српски престо дам, истој казао, да је мени познато, да скупштина на то народња пуномоћију нема, но да само по упутству славољубиви и за владом чезнећи мојих противника, а именов Вучића и Гарашанина ради, који на то иду да трећу династију на престо доведу, које ја никако дозволити нећу, ма ме и самог живота стало. По томе што сам уверен да би таково што, по народ српски, убитачно било. Но, да не би љубљени ми народ српски, који ме је из једине признателности, оцу моме Карађорђу, за свог књаза узео, тога ради до какве неприлике дошао, да ћу закључење скупштине само тако усвојити ако Обреновиће, који књажеви српскији били, натраг на српски престо позову и ако Гарантне силе њиов повратак дозволе, иначе никако. Они

одговоре да су и они истог мњенија и да Обреновиће желе позвати, у случају ако Гарантне силе повратак не дозволе, да они ипак мене и никог другог за владатеља не желе. Ја им на то моју књажевску реч заложим, да никакву силу одржања мог ради, употребити нећу, јер не желим, да се и једна кап крви српске мене ради пролије, која је за мене, као сина Кара-Ђорђевог одвећ скупа, и да ћу одма закључење скупштине конзулима Гарантних сила саопштити. Они задовољни заблагодаре ми и отиду. Познато је и то, да сам одмах, по обећању моме, конзуле призвао, закључење им скупштине саопштио и молио да то своим дворовима јаве, а и њима као и скупштини, до доласка решења обећани места као и скупштини задао. Познато ће бити и то да су именовани моји исто оно вече, кад су разумели резултат скупштинског закључења и мога дотичног одговора, коим је њиховом плану противно испао, изнели глас, да намеравам ту ноћ у народ изићи и на скупштину удар учинити, тим учине да скупштина изванредно састане се, а да би мене против дате речи скупштини и конзулима изазвали, напусте оружане гомиле, да по вароши буне. Они пак сами, са свима советницима и попечитељима, под именом да их је скупштина изаслала, к мени у Двор дођу и заишту да им непремјено оставку дам ако желим, да буна већма не букне и варош не упропасти се, а народ до какве несреће не дође. Ја им одговорим, да остајем при оном што сам скупштини и конзулима саопштио и само ако Дворови повратак Обреновића одобре, готов сам оставке дати, а иначе жив никако, Немогући ме принудити, пођу из двора, но на излазку њиовом, зар по несрећи мојој задржим Гарашанина министра внутрени дела, у чију се верност до онда нисам јошт показао да сумњам, и речем му да гледа да узрујану светину умири. Он ми одговори да то без војске учинити не може, и када му реко, да то дозволити не могу, по томе што би то било противно задатој речи, представи ми, да у град идем и тамо на решење дворова исчекујем. Тим ћу разнети глас који је скупштину и варош побунио, најбоље опроврћи, и тиме узрок буни одузети. Ја се на то склоним и њиме праћен у једним и његовим колима у град отидем. Но исти Гарашанин, који ме на то склони и у град одведе, оде у јутру с Вучићем у скупштину и каза, да сам ја народ свој издао и Турцима пребегао, но да скупштина по праву свом привремену владу одреди. Али скупштина, познавајући лукаву намеру њихову, оцове им се противно и Обреновића за свог владатеља извиче. Видећи они себе преварене, дођу у град и план с Осман Пашом и царским комесаром Кабули-Ефендијом начине, да оно вече, близу Станбол-капије, гди је турска војска становала, ватру запале и том приликом, коловође скупштине похватају, у град доведу и одавде у Цариград пошаљу и по том свој известни план оживотворе. Сутрадан дође поменути комесар к мени и саопшти ми њихов план, који ја одмах

Подпреседатељу скупштине Стевчи Михаиловићу доставити дам, и тим извршење тог погубног плана осујетим. Напоследку познато је и то да се војска у касарнама после неколико дана побунила, дознавши каквим сам лукавством у граду одведен, и мене као свог законог књаза од Совета тражила, и депутациу из своје средине к мени изаслала, и позивала да се натраг вратим. Да су и сами конзули Гарантних сила, бојећи се да не би буна мах преузела, у град дотрчали и мени представљали, да се на своје место вратим и могућој опасности на пут станем, но ја и сада останем при моме првоме закључењу, издам писмени налог војсци да се одмах смири и народњој скупштини не противи. После два дана Обреновић буде силама као књаз одобрен, по обећању мом одмах оставку дам и у Аустрију пређем, задовољивши се судбином својом, да могу с мојом фамилијом свој остали живот мирно проводити. Али садашњи грозни догађај са Књазом Михаилом, не само да мирни живот мој наруши, већ и моју част и право моје фамилије потрести покуша. Правителство бившег Књаза Михаила, за одржати себе на кормилу, бојећи се да не би народ мене или сина мог на престо позвао прогласише ме, одмах без сваких законских доказа, за виновника и коловођу књажева убиства, и не законим путем, противно постојећег народњег права, на очиглед заступника свију Гарантних сила, огласише за владатеља Милана Обреновића. Овај безакони поступак реченога Правителства, који таким недостојним начином на мене напада, и част моју не престаје црнити пред светом, на мене као сина Кара-Ђорђевог, који је после четир столетног робовања српског, први заставу за ослобођење народа подигао и Србију ускрсо, на мене, који сам преко 16 година као уставни владалац Србијом владао, и изишавши из земље нисам ни најмањег трага самовоље и безакоња оставио; који сам за љубав народа српског имајући сва средства за одржање своје, себе прегорео и из земље изашао; који сам напоследку имајући у виду срећу и ползу општу народњу први повод дао и свима начинима упео се да једино Обреновић за владатеља дође, не узимајући то што је Обреновић опште познати убица оца мог и што су за цело време владе моје Обреновићи сва средства употребљавали да између мене, владе и народа раздор посеју, који су оружану чету у Аустрију послали, која је толиким људма живот одузела и народњу касу знатно оштетила и који су најпосле и у самом комплоту дрогив живота мог, по Закону доказати као главни виновници показали се 1857. године, потовараване мимо свега тога, данашњи поступак правителства принуђава ме свечано изјавити да данашње стање у моме отечеству Србији изнуђено мимо очитог и јадног народнога права свим насилничким и безаконим мерама, не могу никад сматрати за закон, и у име своје, у име народа, кога не може у истину представљати под притиском ванредног суда и незаконих

мера, једино по вољи и заповести правителства састављена скупштина, овим код високе Гарантне силе најсвечаније протестирам. Уздајући се на справедливост Хваљени сила, ја се надам да ће за умесну признати и за погажена права народња заузети. Тим пре што је високим силама то добро познато да сам ја после шест месеци владе моје, при свем том, што ме није један човек или једно друштво, већ народ представљен од више хиљада за књаза изабрао, на противну јединог тада бившег покровитеља српског, који је протествовао да је избор незаконо учињен, оставку на престол дати морао и у манастир Раковицу као приватно лице склонио се; а Вучић и Петронијевић које је висока покровителница за виновнике сматрала из земље изаћи морали и Барон Ливен Ађутант цара велике покровителнице с Комисаром Порте нови избор предузели и сами разпис за изборнике у народу преписали и када је скупштина у Топчидеру сабрата, изашли су речени Комисари, у њу и у име своји дворова, народу сасвим слободан избор дозволили, шта више изјавивши да скупштина може и самога изишавшега Михаила Обреновића за владатеља изабрати, купили су од свакога скупштинара појединце гласове и када се скупштина вторично за мене изразила, депутацијом доведен будем на ново у књажевско и нарочитим бераом потврђен.”⁷⁴

Ове речи кнеза Александра, претходиле су његовом одласку у Аустрију, након што је на Скупштини решено да се на место кнеза врати династија Обреновић, односно кнез Милош Обреновић.

VIII ЗАКЉУЧАК

Положај Скупштине у време бранилаца устава није нормативно одређен све до Светоандрејске скупштине 1858. године. Међутим, било је покушаја да се то оствари, било конкретним предлозима који нису имали облик предлога закона, било посебним законима о скупштини, као и неким уставним нацртима. Већина ових предлога није прошла кроз релевантне правне поступке.

Светоандрејска скупштина је оставила за собом дубоки траг у историји Србије. Она је изражавала суверену вољу народа, не само одлуком о свргавању кнеза Александра Карађорђевића и враћању Милоша Обреновића, већ и прокламовањем демократских циљева и истицањем жеља, захтева, предлога за политичка права и економске олакшице у интересу најширих слојева маса. У нашој историографији до сада је највише писано о

⁷⁴ Раденић, А. (1964). *Светоандрејска скупштина*, Београд; стр. 91.

Светоандрејској скупштини, у вези са династијском променом. На социјално-економске проблеме које је Скупштина решавала није се обраћала посебна пажња, иако су били примарни при постављању самог династијског питања. Њихов значај пада у очи већ по многобројности представки са жалбама и предлозима из народа, упућеним Скупштини спонтано као израз дубоког незадовољства. Да су сачињавали проблем великих размера, да су преокупирали духове већине становништва у селима и варошима, видљиво је и данас по томе што међу скупштинским актима који се чувају у Државном архиву Србије, њих има највише.

Актуелна питања институционализације Србије кроз идеје модерне демократије, указују на најбитније тековине, које су се значајно испољиле. Демокртизација земље започета је кроз институцију Народне скупштине, као државног тела и представника модерне демократије, 1858. године. Светоандрејска скупштина може се сматрати пресудном по питању формалне демократизације режима.

У том релативно кратком, али и бурном раздобљу уставног и политичког развоја, направљен је значајан искорак у правцу озакоњења постојања и функционисања демократских облика владавине. Озакоњењем Народне скупштине као сталног чиниоца државног живота (Светоандрејски закон о Народној скупштини, 1858), уз константно проширивање демократске основе, праћене проширивањем, али и уставним обезбеђивањем демократских права и слобода грађана, дошло се и до коначног циља процеса демократизације – успостављања парламентарне монархије са свим оним што парламентаризам доноси са собом. Главне његове тековине су садржане у постизању пуне законодавне и буџетске власти Скупштине, али и у успостављању ефикасне парламентарне контроле носилаца извршне власти (владе).

Фасцикле са жалбама и молбама архиве Светоандрејске скупштине, садрже преко стотину аката. Говоре углавном о истим тешкоћама и предлажу слична решења. Свака од њих обелодањује и специфичне тегобе, које муче народ једног одређеног краја и места. Све заједно указују на величину заједничких невоља. Поред докумената који потичу од народа и његових представника, до објективнијег израза долазе и акти чији су аутори носиоци власти.

Од највећег значаја су писма, записи, мемоарска сећања Илије Гарашанина, који је једини од водећих личности свргнутог режима имао велики утицај на збивања у скупштинским данима. Његова упутства и расуђивања потврђују исказе о великом и

оправданом незадовољству народа. Његове акције показују да је заиста имао великог удела у сазивању Скупштине, али, у поређењу са акцијама маса народа видљивији су његови недостаци.

Због свега наведеног, као и због огромног значаја који је Светоандрејска скупштина оставила на историју и политички развој наше државе, она не сме бити заборављена, већ треба служити као пример и као опоменама садашњим и будућим носиоцима власти, као и народу.

SAINT ANDREW ASSEMBLY IN THE REPORTS OF ENGLISH DIPLOMATS IN BELGRADE

The distribution of power in Europe was essentially changed by the regulations of the peace treaty concluded in Paris in 1856. The great powers collectively guaranteed the privileges of the Principality of Serbia. This made the position of Serbia safer, up to a certain degree, because Russian influence was limited, but at the same time this provided the possibility for other great powers to become involved in relations between Serbia and Turkey. One of the creators of the system of 1856, England, was very interested in maintaining that system by keeping the territorial integrity of the Ottoman Empire. That is the reason for England's undertaking numerous diplomatic actions aimed at preventing conflicts which could disturb relations between Serbia and Turkey and attract Russia or Austria's involvement in the "Serbian issue".

Events which could disturb relations in the Principality of Serbia, or in connection with it, about the middle of the 19th century, were the St. Andrew Assembly (thus called because it was held on December 13th, the day of St. Andrew, the first called among the Apostles) and the deposition of Prince Aleksandar Karadordevic. English diplomatic representatives in Serbia R. A. O. Dalyell and Thomas de Grenier de Fonblanque were therefore charged to keep the situation under control. However, since it was known in Serbia that England was backing Turkey, these two diplomats received their informations concerning events in Serbia indirectly, i.e. from the Austrian Consulate and Osman-pasha. That is the reason for their reports containing few details. Although Dalyell, living in Belgrade at that time, sent brief reports about the St. Andrew Assembly and events connected with it; Fonblanque, on the other hand, was able to form his diplomatic opinion about Belgrade thanks to his sojourns in Vienna and Constantinople. That is why he could offer analyses and evaluations of events occurring in Serbia and of changes they brought about. Although he had no great sympathy for Serbia, he

believed that the discontent with the state of affairs in it could easily be directed against Turkey and that the Porte should prevent it by ceding certain rights to Serbia. Fonblanque certainly exaggerated in suggesting that Turkey should, among other things, offer Serbia some territories for the enlargement of her state or that she should grant Serbia independence, but it is evident that in his opinion Turkey should pay the price of peace this time.

Despite the fact that this looked like a mutilation of the Ottoman Empire, Fonblanque acted according to the general policy of the Foreign Office which was reflected in the recognition of the change of dynasty in Serbia. However this took some time, because it was necessary to stress the fact that Serbia's position towards Turkey was still that of vassalage. Yet, England was satisfied that neither the convening of the Assembly nor its sessions and the subsequent return of the Obrenovic dynasty caused any serious trouble either in Serbia or in the relations established two years ago.⁷⁵

⁷⁵ Balcanica (1991). *Annuaire de L'institut des etudes Balkaniques XXII*, Nikola Tasić, Beograd, str. 158 – 159.

ЛИТЕРАТУРА

1. Архив СРС, *Фонд И. Гарашанина*, 1073.
2. Архив СРС, *Аржавни совјет 278/1848*.
3. Британске вести о Светоандрејској скупштини
4. Balcanica (1991). *Annuaire de L'institut des etudes Balkaniques XXII*, Nikola Tasić, Београд
5. Врачар, С. (1990). Утицај епохалних идеја на српске уставе, *Уставни развитак Србије у 19. и почетком 20. века*, Београд
6. Denis, E. (1915). *La Grande Serbie*. Paris
7. Ђурђић, В., Ранђеловић, Н., Илић, Г. (2004). *Српско државно тужилаштво 1804-2004*, Београд
8. Ђурђевић, А. (2006). Српски пут од саборовања до парламентаризма, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду*, 2/2006, 85-96
9. Ђурић, Ж., Стојадиновић, М. (2021). *Конституисање српске државности у XIX веку*, други део, Фондација „За српски народ и државу“, Бирограф, Београд
10. Живановић, Ж. (1923). *Политичка историја Србије у другој половини деветнаестог века*, Књига прва 1858-1878, Издавачка књижевница Геце Кона, Београд
11. Живановић, Ж., (1924): *Политичка историја Србије у другој половини деветнаестог века*, књига III, Издавачка књижевница Геце Кона, Београд
12. Зборник Радова са научног скупа 1987. године – Јовичић Миодраг, Илија Гарашанин и Светоандрејска скупштина
13. Грујић, Ј. (1922). Записи – књига 1, Српска краљевска академија, Београд
14. Грујић, Ј. (1923). Записи – књига 2, *Светоандрејска скупштина*, Српска краљевска академија, Београд
15. Јовановић С. (1908). Наше уставно питање у XIX веку, *Политичке и правне расправе*, Београд
16. Јовановић, С. (1933). *Уставобранитељи и њихова влада*, Београд
17. Јовановић, С. (1990). *Уставобранитељи и њихова влада*, Београд, БИГЗ
18. Јовановић, С., (1991). *Уставобранитељи и њихова влада*, Београд
19. Јовановић, С. (2005). *Уставобранитељи и њихова влада (1838-1858)*, Београд

20. Јовановић, Д. (2011). Посланици јагодинског и ћупријског округа на Светоандрејској скупштини, Ауторско издање, Јагодина
21. Јанковић, Д. (1962). *Србија у XIX и почетком XX века*, Београд
22. Jelavich, V. (1983). *History of the Balkans*. Cambridge University Press
23. Кркљуш, Љ., Шаркић, С. (1859). *Зборник закона и уредаба у Књажевству Србији*, XII, Београд
24. Кркљуш, Љ., Шаркић, С. (1982). *Одабрани извори из државноправне историје Југославије*, Београд
25. Кандић, Љ. (1987). Покушај нормативног регулисања положаја Скупштине за време уставобранитеља, *Анали Правног факултета*, 1/1987, Београд, 35-48
26. Митриновић Ч., Брашић, Н. М. (1937). *Југословенске народне скупштине и сабори*, Издање Народне скупштине Краљевине Југославије, Београд
27. Марковић, Р. (1961). Регуларна војска и Светоандрејска скупштина, *Споменик*, 110, Београд
28. Милићевић, Ј. (1964). *Јеврем Грујић – историјат светоандрејског либерализма*, Нолит, Београд
29. Мирковић, М. (1989). Примена устава и уставне борбе, *Уставни развитак Србије*, Београд
30. Митровић, Ж. (1991). Српске политичке странке, *Политика*, Београд
31. Попов, Н. (1872). Србија после париског мира, књ. I, Београд
32. Продановић, Ј., (1947): *Историја политичких страна и струја у Србији*, Београд
33. Павловић, М. (1989). Одједи Велике француске револуције у обновљеној Србији, *Архив за правне и друштвене науке*, 3/1989
34. Павловић, М. (2005). *Српска правна историја*, Крагујевац
35. Раденић, А. (1964). Светоандрејска скупштина,
36. Ристић, Љ. (1991). Светоандрејска скупштина у извештајима енглеских дипломатских представника у Београду, *Балканолошки институт САНУ*, Београд
37. *Србске новине*, бр. 136, 13. децембар 1858.
38. *Србске новине*, бр. 123, новембар 1858.
39. Стојановић, З. (2013). О правном статусу и овлашћењима Народне скупштине у Србији 1858-1888, *Годишњак Правног факултета Универзитета у Бањој Луци*, 35, Бања Лука
40. Temperley, W. V. H. (1919). *History of Serbia*, Second Impression, London: G. Bell and Sons Ltd.

41. Forbes, N., Toynbee, J. A., Mitrany, D., Hogarth, D. G. (1915). *The Balkans: A history of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey*. Oxford at the Clarendon Press
42. Чубриловић, В. (1958). *Историја политичке мисли у Србији XIX века*, Просвета, Београд
43. Чубриловић, В., (1989), *Историја Срба*, Београд

IX САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

Светоандрејска скупштина, било је заседање скупштине у периоду од 1858. до 1859. године. Представља јако битан догађај у политичкој историји Србије. Захваљујући њој, скупштина је почела да има значајнију функцију. Такође, на Светоандрејској скупштини је извршена смена владајућих династија. Том приликом је кнезу Александру одузет мандат. Он је сазвао Скупштину под притиском опозиције. Династија Обреновић, као и Милош Обреновић су подржани на Скупштини од стране уставобранитеља, као и групе либерала. Одузимањем мандата кнеза Александру Карађорђевићу почиње друга владавина кнеза Милоша Обреновића, која се завршава његовом смрћу 1860. године, након чега кнежевску титулу наслеђује његов син Михаило Обреновић.

Народна скупштина се није састајала десет година после Петровске скупштине, која је била одржана 1848. године, те се и у томе огледа велики значај Светоандрејске скупштине. Скупштина је решавала и социјално-економске проблеме, који су били примарни при постављању самог династијског питања. Светоандрејска скупштина се, такође, може сматрати пресудном по питању формалне демократизације режима.

Светоандрејска скупштина је оставила дубок траг у историји Србије, између осталог и тиме што је изражавала суверену вољу народа. Имајући у виду да Народна скупштина у модерној држави постаје најзначајнији државни орган, као и носилац суверенитета, кроз рад су приказане историјске околности и разлози сазивања Народних скупштина, што је уједно и омогућило да сагледамо почетке државности модерне српске државе.

Кључне речи:

Светоандрејска скупштина, кнез Александар Карађорђевић, кнез Милош Обреновић, Илија Гарашанин, уставобранитељи.

SUMMARY AND KEY WORDS

ST. ANDREW ASSEMBLY, LEGAL-POLITICAL NATURE AND LEGACY

St. Andrew's Assembly, there was a session of the assembly in the period from 1858 to 1859. It represents a very important event in the political history of Serbia. Thanks to her, the assembly began to have a more significant function. Also, the ruling dynasties were replaced at the St. Andrew's Assembly. On that occasion, Prince Alexander was deprived of his mandate. He convened the Assembly under pressure from the opposition. The Obrenović dynasty, as well as Miloš Obrenović, are supported in the Assembly by the constitutional defense, as well as the liberal group. With the revocation of the princely mandate from Aleksandar Karađorđević, the second reign of Prince Miloš Obrenović begins, which ends with his death in 1860, after which the princely title is inherited by his son Mihailo Obrenović.

The National Assembly did not meet for ten years after the Petrov Assembly, which was held in 1848, and this also reflects the great importance of the St. Andrew's Assembly. The assembly also solved social and economic problems, which were primary when raising the dynastic question itself. The St. Andrew's Assembly can also be considered crucial in terms of the formal democratization of the regime.

The St. Andrew's Assembly left a deep mark in the history of Serbia, among other things, by expressing the sovereign will of the people. Bearing in mind that the National Assembly in the modern state is becoming the most important state body, as well as the bearer of sovereignty, the paper shows the historical circumstances and reasons for convening the National Assemblies, which also enabled us to see the beginnings of the statehood of the modern Serbian state.

Key words:

St. Andrew's Assembly, Prince Aleksandar Karađorđević, Prince Miloš Obrenović, Ilija Garašanin, constitutional defenders.

БИОГРАФИЈА

Марија Ђорђевић, рођена је дана 12. априла 1994. године, у Нишу. Похађала је Основну школу „Чегар“, коју је завршила са максималним успехом, као и Вуковом дипломом. Након тога уписује нишку гимназију „Бора Станковић“, на математичком смеру, коју завршава са одличним успехом.

Права је завршила 2020. године и отпочела двогодишњи приправнички стаж у адвокатској канцеларији, где врло успешно обавља све приправничке делатности. Током 2015. и 2016. године студија, била је члан наставног-научног већа на факултету.

Школске 2021/2022 године уписује мастер студије на Правном факултету Универзитета у Нишу, на општем смеру (ужа правноисторијска научна област).